

Ortaçağ Seramik Sanatı Bağlamında Karacahisar Kalesi Seramikleri*

Hasan YILMAZYAŞAR^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ESKİŞEHİR.

* hyyasar@anadolu.edu.tr

Yunus Emre KARASU^{2*}

² Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, BİTLİS

* karasuyunus@hotmail.com

Öz- Karacahisar Kalesi Eskişehir Merkezine 7 km. mesafede, deniz seviyesinden yaklaşık 1010 metre yükseklikte Ankara, İstanbul, Kütahya ve Seyid Gazi yollarına hâkim konumlu bir ortaçağ kalesidir. Konumu itibarı ile son derece stratejik bir kale olan Karacahisar'da arkeolojik verilere göre 7. yüzyıldan itibaren bir iskân olduğu anlaşılmaktadır. 1288 yılında Osman Gazi tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılan Karacahisar, kaynaklara göre 1299 yılında ilk hutbenin okunduğu kaledir. Erken Osmanlı yerleşim arkeolojisi ve kuruluş dönemi tarihi açısından son derece önemli bir kale olan Karacahisar'daki ilk bilimsel çalışmalar 1999 yılında yüzey araştırmaları ile başlamış, 2001 yılından itibaren arkeolojik kazılarla devam etmiştir. Karacahisar Kalesi'nde 1999-2015 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazılar ağırlıklı olarak iç sur alanı ile giriş kapısı ve çevresinde gerçekleştirilmiş, mimari doku ile birlikte çok sayıda küçük buluntu ele geçmiştir. Söz konusu çalışmalarda sikkeler ile birlikte en yoğun buluntu grubu seramiklerdir. Tarihsel veriler ve özellikle kalede bulunan sikkelerin referansı ile 14. yüzyılda yoğun bir iskana sahne olduğu anlaşılan kaledeki seramikler de ağırlıklı Erken Osmanlı dönemi özellikleri göstermektedir. Bizans seramikleri ile birlikte Osmanlı Beyliği'nin erken dönemlerine tarihlenen ve geçiş dönemi seramikleri olarak tanımlanan seramik örnekleri de arkeolojik çalışmalarda tespit edilen buluntular arasındadır.

Anahtar Kelimeler- Karacahisar, Kale, Osmanlı, Seramik, Ortaçağ, Arkeoloji

Karacahisar Castle Ceramics in the Context of Medieval Ceramic Art

Abstract- Karacahisar Castle is 7 km from Eskişehir Center. It is a medieval castle at an altitude of about 1010 meters above sea, dominating the Ankara, Istanbul, Kütahya and Seyid Gazi roads. It is understood that Karacahisar, which is an extremely strategic castle due to its location, has been inhabited since the 7th century according to archaeological data. Karacahisar, which was conquered by Osman Gazi in 1288 and joined the Ottoman lands, is the castle where the first sermon was read in 1299, according to sources. The first scientific studies in Karacahisar, which is an extremely important castle in terms of early Ottoman settlement archeology and the history of its establishment, started with surface surveys in 1999 and continued with archaeological excavations since 2001. The surveys and excavations carried out in Karacahisar Castle between 1999-2015 were mainly carried out in the inner city wall area, the entrance gate and its surroundings, and many small finds were found together with the architectural texture. Along with the coins, the most dense group of finds in the mentioned studies is ceramics. The ceramics in the castle, which is understood to have been the scene of intense settlement in the 14th century, with the historical data and especially the reference of the coins found in the castle, also show the features of the Early Ottoman period. Along with Byzantine ceramics, examples of ceramics dated to the early periods of the Byzantine and Ottoman Principalities and defined as transitional ceramics are among the finds found in archaeological studies.

Key Words- Karacahisar, Castle, Ottoman, Ceramic, Medieval, Archeology

* Eskişehir Karacahisar Kalesi'nde 1999 yılında yüzey araştırması olarak başlayan bilimsel çalışmalar, 2002-2005 yılları arasında Prof. Dr. Ebru Parman, 2011-2018 yılları arasında Prof. Dr. Erol Altınsapan'ın başkanlığında kazı çalışmaları olarak devam etmiştir. Karacahisar Kazı çalışmaları 2020 yılından itibaren Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmazyaşar'ın başkanlığında sürdürülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Anadolu Üniversitesi işbirliğinde yürütülen Karacahisar Kalesi kazıları Anadolu Üniversitesi (Proje No: 1906E108 / 2206E052) ve Türk Tarih Kurumu tarafından Bilimsel Araştırma Projesi olarak desteklenmektedir.

Giriş

Karacahisar Antik dönemden itibaren Dorylaion olarak anılan Eskişehir sınırları içerisinde, kent merkezine yaklaşık olarak 7 km. mesafede bulunan bir kaledir. Antik dönem kaynaklarında Dorylaion, Dorylaeum, Dorlaeum isimleri ile anılan¹ Eskişehir konumu itibari ile önemli yolların kesişme noktasında bulunduğu için tarihsel olay anlatılarında sıklıkla bahsi geçen bir yerleşimdir.² Tarihsel kayıtlarda Sarısu ve Porsuk çaylarının kesişme noktasında olduğu belirtilen kentin Antik dönem sınırlarını kesin çizgiler ile tespit etmek mevcut veriler ile mümkün değildir. Strabon tarafından Aizonai, Nakolia, Kotiaecion, Midaecion ile birlikte Frigya Epiktetos'a bağlı kentlerden birisi olarak tanımlanan Dorylaion'un³ diğer Frigya kentlerinin aksine politik, ekonomik ve dinsel olarak öne çıkan bir kent olmadığı belirtilir.⁴ Bizans döneminde ordunun toplanma merkezlerinden birisi olduğu bilinen⁵ kentin bu temsiliyetinin Hellenistik dönemden itibaren var olduğu anlaşılmaktadır. Bu tercih Dorylaion'un stratejik konumunun yanı sıra besin kaynakları açısından verimli bir bölgede olması ile ilişkilendirilir. Bizans döneminde kenti koruyan en stratejik kale olan Karacahisar'ın bu dönemde ismini bildiren herhangi bir tarihi kaynak yoktur. Oldukça hareketli bir bölgede yer alan kentin özellikle savunmaya bağlı sınırlarının ve dolayısı ile kenti temsil eden yerleşim nüvesinin değişmiş olması ve bir dönem Dorylaion'un Karacahisar ile sınırlı bir yerleşime dönüşmüş olması mümkündür. Tarihi veriler kentin 8. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak savaş ve sefer gibi askeri hareketliliklerde son derece aktif bir rol aldığı ortaya koymaktadır⁶. Bu rolü Bizans askeri siteminde Dorylaion'un Malagina'dan sonra Anadolu'ya açılan ikinci aplekta olması ile doğrudan bağlantılıdır⁷. Özellikle 11. ve 12. yüzyılda Bizans ile Selçuklu Devletleri arasındaki hakimiyet mücadelelerinin merkezinde alan kent, sınır hattındaki konumu sebebi ile bu mücadelelerden doğrudan etkilenmiştir. Kent I. Haçlı seferinde haçlı orduları ile Selçuklu ve Türkmen askerlerinden oluşan ordu

arasındaki savaşın gerçekleştiği yedir⁸. Miryokefalon savaşı öncesi ve sonrasında hem Bizans hem de Selçuklu açısından son derece stratejik ve önemli bir kale olarak ön plana çıkan ve kaynaklarda Dorylaion Kalesi olarak anılan⁹ kale Karacahisar olmalıdır. Bugüne kadar kalede gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar sonucunda elde edilen veriler Karacahisar'ın 7. yüzyılın başından itibaren iskana sahne olduğu, 9.- 10. ve 11. yüzyıllarda bu iskanın devam ettiğine işaret etmektedir¹⁰. 12. ve 13. yüzyıl boyunca Bizans ve Selçuklu arasında sınır konumundaki stratejik önemini sürdüren Karacahisar'ın bu yüzyıllarda ne tür tarihsel olaylara maruz kaldığını ve kalenin hangi uygarlıklara ev sahipliği yaptığını kaynaklar üzerinde takip etmek mümkün değildir.

Osmanlı kroniklerinde 1288 yılında¹¹ Osman Gazi döneminde Bizans'tan fethedilen ve 1299 yılında ilk hutbenin okunduğu, ilk pazarın kurulduğu ve ilk verginin uygulandığı kale olarak bahsedilen¹² Karacahisar tarihsel verilere göre Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar oldukça yoğun bir iskana sahne olmuştur.¹³ Kaledeki arkeolojik çalışmalar sonucunda tespit edilen sikkeler¹⁴ Karacahisar'ın özellikle I. Murad döneminde bölge tarihi açısından stratejik bir rol üstlendiğine işaret etmiştir. Bu bağlamda bir Osmanlı yerleşimi olarak Karacahisar Kalesi ağırlıklı olarak 14. yüzyılda son derece aktif bir kent olarak ön plana çıkmaktadır.

Temsil ettiği tarihsel dönem itibari ile kaledeki seramikler Osmanlı seramik sanatının ortaya çıkışı ve gelişimi açısından önemli veriler sunma potansiyeline sahiptir. Konumuz kapsamında 1999-2015 yılları arasında kaledeki kazılarda bulunmuş, Bizans, geçiş dönemi, beylikler dönemi ve erken Osmanlı seramiklerinin yanı sıra ithal seramik örnekleri de ele alınmıştır. Söz konusu seramikler ağırlıklı olarak yayınlara konu olmamış örneklerden oluşmakla birlikte, söz konusu dönem seramik buluntularının bütüncül olarak tanımlanmasına yönelik olarak yayınlara konu olmuş sınırlı sayıda örnekler de bu çalışmada yer verilmiştir.¹⁵ Kazıma, boyalı kazıma,

¹ Erkan İznik, "Eski Çağda Sessiz Bir Anadolu Kenti Dorylaeum", *Kepikeç*, S. 15, 2003, s. 65

² Eskişehir Kuzeyden Kilikya'ya giden ticaret yolu ile batıdan gelerek Ankara'ya ulaşan kral yolunun önemli noktalarından birisi olarak yorumlanır. Bknz. İznik, "Eski Çağda Sessiz...", s. 66, Ayrıca bknz. Erkan İznik, "Roma İmparatorluk Döneminde Dorylaeum'un Genel Görüntüsü", *I. Uluslararası Düünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapı*, (12-15 Mayıs 2004), Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (Eskişehir 2004), s. 370-371

³ Strabon, *Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 81

⁴ İznik, "Eski Çağda Sessiz...", s. 72, 75.

⁵ Cüneyt Güneş, *Bizans Anadolu'sunda Askeri ve İdari Bir Sistem: Tema Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2021, s. 125.

⁶ Kent MS 742, 970, 1069 ve 1073 yıllarındaki isyanları bastırmak için sefere çıkan Bizans ordusunun, 778, 837, 877 yıllarında ise Anadolu'ya yapılan sefer sırasında İmparator ve ordunun konakladığı alan olarak kaynaklarda yer bulmuştur. Bkz. Theophanes, *The Chronicle of Theophanes*, çev. Harry Turtledove, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1982, s. 105, 138; Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Haz. I. Bekker, Impensis Ed. Weberi, Bonn, 1838, s. 126; John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History: 811-1057*, 3. Çev. John Wortley, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 76, 140, 279; Mikhael Attaleiates, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 131, 189.

⁷ Güneş, "Bizans Anadolu'sunda Askeri...", s. 125.

⁸ Işın Demirkent, *I. Kinnamos, Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 63, dipnot 70.

⁹ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri) Niketas*, Çev. F. Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 121, 131, 133.

¹⁰ Erol Altınsapan, Zeliha Demirel Gökbalp, Hasan Yılmazyaşar ve Ali Gerengi, "2011-2014 Kazıları Işığında Eskişehir Karacahisar Kalesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S.10, 2015, s. 627.

¹¹ Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi (1285-1502)*, Haz. Necdet Öztürk, 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 16-17.; Mehmed Neşri,

Cihannümâ - Osmanlı Tarihi (1288-1485), Haz. N. Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008, s. 42.

¹² Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi...*, s. 28-31; Neşri, *Cihannümâ...*, s. 52-54; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi: Osmanlı Tarihi (1288-1502)*, Haz. N. Öztürk, Bilge, Kültür Sanat, İstanbul 2014, s. 14

¹³ Karacahisar Kalesi'nin Fatih Dönemi sonrasında terk edildiğine dair arşiv kaydı için bknz. Doğru, Halime, "Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundaki Önemi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1 S.1, 2001, s. 121-122. Halil İnalçık, "Karacahisar / Karacaşehir Üzerinde Bir Belge", *VIII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi*, Ed. Nurcan Abacı, Lulu Press, Morrisville, 2006, s. 9-12.

¹⁴ 2019-2021 yılları arasındaki kazı çalışmalarının yoğunlaştığı sarnıçta toplamda 780 adet sikke ele geçmiştir; okunabilir durumdaki 495 sikkeden 200'ünün I. Murad'a ait olduğu anlaşılmıştır. Kalede tespit edilen sikkeler ağırlıklı olarak Erken Osmanlı dönemi sultanlarına ait olup, Fatih Sultan Mehmed dönemi sonrasında sikkelerin yok denecek kadar az olduğu anlaşılmaktadır. Karacahisar Kalesi'nde 2015 yılı öncesindeki kazılarda ele geçen sikkeler de bahsi geçen tespitleri destekleyen veriler sunmuştur. Bknz. Erol Altınsapan ve Ali Gerengi, "Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazı Çalışmalarında Bulunan Bir Grup Sikke", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5 S. 58, 2017, s. 1-9.

¹⁵ Karacahisar Kalesi seramikleriyle ilgili günümüze kadar yapılan yayınlara için bakınız: Muradiye Bursalı, *Eskişehir Karacahisar Kalesi Sgraffito Dekorlu Ortaçağ Seramikleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007; Muradiye Öztaşkın, "Eskişehir Karacahisar Kalesi Ortaçağ Seramiklerinden Bir Grup: Yeşil ve Erguvan Lekeli Seramikler", *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (14-16 Ekim 2009)*, Ege Yayınları, İstanbul 2010, s. 525-535.; Meydan Palalı, *Eskişehir Karacahisar Kalesi 2011-2014 Yılları Kazı Buluntuları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2015.; Erol Altınsapan ve Meydan Palalı, *Osmanlı Beyliğinin Kurulduğu Yer, Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazı Buluntuları (2011-2014)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2018. Çalışmamızda Kat. No. 75, 77, 82, 85, 88, 90, 92, 94, 97, 98 olan örnekler Muradiye Öztaşkın, Kat. No. 72, 113, 114, 115 örnekler ise Erol Altınsapan ve Meydan Palalı tarafından yayımlanmıştır.

akıtma, astar boyama ve sıraltı boyamalı seramiklerin ağırlıklı olarak 13. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl başına ait olduğu anlaşılmıştır. Türkiye’de Erken Osmanlı dönemine odaklanan arkeolojik kazı çalışmalarının son derece az olması kaledeki çalışmalarda ortaya çıkarılan diğer buluntu grupları ile birlikte seramiklerin sonuçlarını önemli kılmaktadır. Bu bağlamda ele aldığımız seramik gruplarının ortaya koyduğu sonuçlar tarihi belgelerdeki veriler ile kalede bulunan sikkelerin referans ettiği bilgileri teyit etmiş, bilinen dönem seramiklerine yeni örnekler sunmuştur.

Bizans’tan Osmanlı’ya geçiş sürecinin en iyi temsillerinden birisi olan kaledeki seramiklerinin tespit ve tanımı Anadolu seramik sanatının anlaşılması bakımından da büyük önem arz etmektedir. 15. yüzyıldan itibaren büyük ölçüde terkedildiği ya da nüfusun önemli bir kısmının kaleden ayrıldığı yönündeki tarihsel veriler dikkate alındığında kazısı yapılan mekanlarla bağlantılı olarak buluntuların dönem, tür ve kalitelerindeki farklılıkların sebepleri daha iyi anlaşılmaktadır. 1999-2015 yılları arasında ağırlıklı olarak iç sur alanında kazı çalışmalarının sürdürülmesi ve kazısı yapılan alanların henüz kalenin %10’luk bir kısmını temsil ettiği göze alındığında kazı çalışmalarının ilerleyen süreçlerinde ortaya çıkması olası yeni bulguların farklı sonuçlara kaynaklık etmesi mümkün görülse de yaklaşık 20 yıldır aralıklarla devam eden kazılarda bulunan sikkeler ve seramiklerin dağılımı tarihsel bağlamda ortak bir kronoloji sunmaktadır. Seramik örnekleri özelinde de 1999 ile 2021 yılları arasındaki kazılarda ortaya çıkan örneklerin form, biçim, tür, teknik ve bezeme kompozisyonları bağlamında paralel bir çizgi sunması ileriki çalışmalarda mevcut verileri teyit edecek örneklerin sayısının artacağı yönünde bir çıkarıma kaynaklık etmektedir.

1. Kazı Çalışmaları¹⁶

Karacahisar Kalesi Osmanlı Beyliği’nin kuruluş sürecindeki etkin rolü dolayısıyla tarih araştırmalarında sıklıkla bahsedilen bir yerleşim olmasına karşın alan araştırmaları bağlamında ilk bilimsel çalışmalar 1999 yılında başlamıştır. Prof. Dr. Halil İnalçık’ın girişimleri ile Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşunun 700. yılını temsil eden 1999 yılında Anadolu Üniversitesi’nden öğretim üyelerinin yürütücülüğünde kalede bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yüzey araştırması sonucunda kalenin yüzeyden izlenebilen dokusu ana hatları ile tanımlanmış, XIV. yüzyıl Bizans seramikleri olarak tanımlanan sgraffito teknikli parçalar ile Milet işi seramik örneklerinin varlığı bildirilmiştir.¹⁷

Karacahisar Kalesi’nde ilk kazı çalışmaları 2000-2001 yıllarında Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Ebru Parman’ın bilimsel danışmanlığında başlamıştır. Bu çalışmalarda alanın topografik planı çıkarılmış, bazı alanlarda temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bahsi geçen çalışmalarda geç Bizans ve erken Osmanlı dönemlerine tarihlenen seramik örneklerinin yanı sıra bazı maden objeler ile birlikte az sayıda sikkeler tespit edilerek belgelenmiştir. Çalışmalarda ayrıca Antik dönem ve Bizans dönemine tarihlenen bazı mimari plastik parçaların varlığı kayda geçmiştir.¹⁸

2002 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararlı kazı olarak Prof. Dr. Ebru Parman’ın başkanlığında devam eden kazı çalışmaları 2005 yılına kadar sürdürülmüştür. Ağırlıklı olarak giriş kapısı çevresi ve iç sur alanında lokal bir alanda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, giriş aksında ana giriş kapısının eşığı tespit edilmiş, iç sur alanında bazı mekanlar açığa çıkarılmıştır. Bahsi geçen dönemde çok sayıda seramik parça tespit edilmiş, söz konusu parçaların sgraffito seramikler,¹⁹ tek renk sırlı seramikler²⁰, Osmanlı dönemi seramikleri²¹ ve sırsız seramikler²² olmak üzere dört grupta olduğu bildirilmiştir.²³

Prof. Dr. Ebru Parman’ın emekliliği sonrasında 2009 yılına kadar ara verilen kazı çalışmalarına 2009 yılında Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Erol Altınsapan’ın bilimsel danışmanlığında yeniden başlanmıştır. 2009 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında giriş cephesine paralel uzanan iç sur duvarı giriş kapısı ve çevresindeki bazı mekanlar ile kalenin iç bölgesinde sarnıca yakın konumlu çok bölümlü bir mekânda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir.²⁴

2011 – 2014 yılları arasında Bakanlar Kurulu kararlı ve Prof. Dr. Erol Altınsapan’ın başkanlığında kazı çalışmaları sürdürülmüştür. 2011 yılında iç sur duvarına bitişik mekanları tanımlayan X ve Y açmaları ile kale içerisinde Z alanı olarak tanımlanan mekânda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş, 2012-2014 kazı sezonlarında da bahsi geçen alanlardaki mekanların tespitine yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Bahsi geçen süreçte gerçekleşen kazı çalışmaları sonucunda iç sur duvarı ile kalenin giriş cephesi arasında birbirine bitişik olarak harçsız yığma duvar şeklinde inşa edilmiş çok sayıda mekânın varlığı anlaşılmıştır. İç sur duvarına yaslanan mekanlara giriş yönünde paralel konumlu yine birbirine bitişik konumlu çok sayıda mekânın varlığı ve karşılıklı mekanlar arasında bir sokak dokusunun oluşturulduğu anlaşılmıştır. Söz konusu mekanların büyük kısmında yer alan ocaklar söz konusu kazıların önemli bulguları arasındadır. 2011-2014 yılları arasındaki kazılarda sikkeler, seramik, maden, ahşap, taş, kemik ve camlardan oluşan çok sayıda küçük buluntu eser tespit edilmiştir. Bahsi geçen kazı sezonlarında ele geçen seramiklerin form, bezeme, hamur, sır ve renk özellikleri bağlamında geçmiş dönem kazılarında ele geçen seramikler ile benzer nitelikte olduğu belirtilmektedir. Ayrıca tabak, kase, testi ve pişirme kaplarının sayıca yoğun olarak ele geçtiği, kırmızı hamurlu ve sırsız testi ile kupalar, tek renk yeşil-sarı sırlı kase ve tabaklar, mavi – beyaz tabaklar, beyaz hamurlu fincanlar, kahverengi hamurlu pişirme kapları, sarı, yeşil ve kahverengi sgraffito teknikli tabak ve kaselerin kazı çalışmaları sırasında yoğun ele geçen seramik grupları olduğu bildirilmiştir²⁵.

2015-2018 yılları arasında yayın çalışmaları sebebi ile kazı çalışmalarına ara verilmiş, 2019 yılında Eskişehir Arkeoloji Müzesi Başkanlığı’nda Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmazyaşar’ın bilimsel koordinatörlüğünde çalışmalar yeniden başlatılmıştır. Karacahisar Kalesi Kazıları 2020 yılından itibaren Cumhurbaşkanlığı kararıyla 12 aylık statüde Dr. Öğretim Üyesi Hasan Yılmazyaşar’ın başkanlığında sürdürülmektedir.

¹⁶ Bu çalışmada ele alınan seramiklerin tespit edildiği 1999-2014 yılları arasındaki çalışmaların kazı başkanlıklarını yürüten Prof. Dr. Ebru Parman ile Prof. Dr. Erol Altınsapan’a, buluntuların çizim ve fotoğraflanmasındaki desteklerinden dolayı Karacahisar Kale kazısı ekip üyeleri Türk Tarih Kurumu uzmanları Nurten Kanbur, Mert Keke, Duygu Yıldız Köprülü, Songül Akelma, Aleyna Bayraktar’a ve kazı çalışmalarında emeği geçen tüm ekip üyelerine çok teşekkür ederiz.

¹⁷ Halime Doğru, “Osman Bey’in İlk Fethi: Karacahisar Kalesi Yüzey Araştırması 1999”, *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. Ankara 2001, s. 44.

¹⁸ Ebru Parman, “Eskişehir Karacahisar Kalesi 2001 Yılı Kazı Çalışmaları”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 2003, s. 69-79.

¹⁹ Ebru Parman, Canan Parla ve Muradiye Bursalı, “Eskişehir Karacahisar Kalesi 2005 Yılı Kazı Çalışmaları”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 2, Ankara 2007, s. 10, r. 5.

²⁰ Ebru Parman, vd., “Eskişehir Karacahisar Kalesi...”, s. 11, r. 6.

²¹ Ebru Parman, vd., “Eskişehir Karacahisar Kalesi...”, s. 11, r. 7.

²² Ebru Parman, vd., “Eskişehir Karacahisar Kalesi...”, s. 11, r. 8.

²³ Ebru Parman, “Eskişehir Karacahisar Kalesi...”, s. 3.

²⁴ Altınsapan ve Palalı, Osmanlı Beyliğinin Kurulduğu Yer..., s. 14

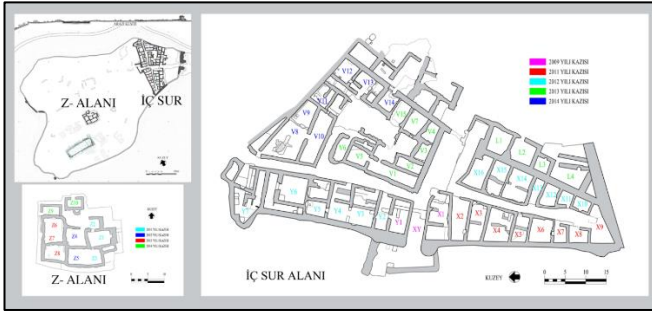
²⁵ Altınsapan, vd., 2011-2014 Kazıları Işığında Eskişehir..., s. 621- 633; Altınsapan ve Palalı, Osmanlı Beyliğinin Kurulduğu Yer..., s. 14-15, 173-188.

Görsel 1. Karacahisar Kalesi Hava Fotoğrafı

2. Karacahisar Kalesi Seramikleri (1999-2014)

1999-2014 yılı kazı çalışmalarında ele geçirilen seramikler tek renk sırlı, kazıma, boyalı kazıma, astar boyama ve sıraltı boyama bezeme teknikleriyle yapılmıştır. Bahsi geçen farklı teknikleri temsil eden seramik örnekleri hamur, sır, bezeme ve form özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. Anadolu'da ve çevresindeki bölgelerde geniş bir dağılım alanı sahip olan Milet işi seramikler ile diğer buluntuların benzer ve farklı yönlerinin belirlenmesi konumuz açısından da büyük öneme sahiptir. Bu sebeple Karacahisar Kalesi seramikleri bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

Görsel 2. Karacahisar Kalesi Kazı Alanı ve Açmalar (1999-2014)

2.1. Tek Renk Sırlı Seramikler (Tablo 1-3)

Karacahisar Kalesi tek renk sırlı seramiklerinde mika, kireç, kum katkı maddelerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Az sayıda örnekte katkı maddesi olarak taşçık kullanıldığı anlaşılmaktadır. Katkı boyutu, miktarı ve dağılımı açısından benzerlik gösteren örnekler açık kırmızımsı kahverengi (2.5 YR 6/4), açık kırmızı (2.5 YR 6/6, 2.5 YR 6/8, 2.5 YR 7/6, 2.5 YR 7/8, 10 R 6/8), beyaz (2.5 YR 8/1, 10 R 8/1, N), kırmızımsı sarı (5 YR 6/6, 5 YR 7/6, 5 YR 7/8), pembe (5 YR 8/4), kırmızı (10 R 4/8, 10 R 5/6) gibi hamur renklerine sahiptir. Seramikler ağırlıklı olarak farklı tonlarda yeşil renkli olmakla birlikte kahverengi, turkuaz, lacivert ve hardal sarısı sır rengine sahip az sayıda örnek de mevcuttur. Kahverengi ve hardal sarısı sırlı örnekler oldukça parlak olup, bazı turkuaz ve yeşil renk sırlı örneklerde de benzer parlaklık göz çarpmaktadır. İç ve dış yüzeyi aynı ve farklı renkli sıra sahip örneklerde benzer form özellikleri görülmektedir. Kase, tabak, testi, küp gibi kap türlerinin sıklıkla kullanıldığı örneklerde ağız ve dip formları dışa veya içe çekik kenarlıdır. Kaseler 9-40 cm (Tablo I: 1-14, 37, 39, 41, 42, 45)

tabaklar 18-30 cm (Tablo I: 15-16, 38; Tablo II: 47-49), testiler 8-10 cm (Tablo I: 17-18; Tablo 2: 52, 53), küpler 8-18 cm (Tablo I: 19-20, 43) arasında farklı ağız çaplarına, dip parçaları ise 4-10 cm arasında (Tablo I: 23-32) değişken ölçülere sahiptir. Kase ve tabak kap türlerinin genellikle 20-30 cm arasında standart boyutlarda ağız çapına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tek renk sırlı seramiklerde dip parçalarının iç yüzeyinde baskı tekniğiyle yapılmış tek, iç içe iki ve üç daireden oluşan bezemeler yer almaktadır. Ayrıca Milet işi tek renk sırlı seramiklerde kalıpla ve yer yer oyma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel dikey çizgisel şeritlerden oluşan kompozisyonlar bulunur. Kalıpla yapılmış birbirine paralel şeritlerden oluşan çizgilerle bezenen Milet işi tek renk sırlı seramiklerin dip kısmında da daire şeklinde baskı bezemeler yer almaktadır. Milet işi tek renk sırlı bahsi geçen grubu temsil eden örneklerle Karacahisar Kalesi'nde yoğun olarak karşılaşılmaktadır. Kazı çalışmalarında az sayıda ele geçirilen geometrik kompozisyonların yer aldığı kalıp baskı tekniğiyle yapılmış ve sırlanmış testi gövde parçaları da bulunmuştur. (Kat. No. 34-36) Yapılan çalışmalarda su yeşili sırlı bir seledon da ele geçirilmiştir. (Kat. No. 56) Seramiğin dip parçasının iç yüzeyinde baskı tekniğiyle yapılmış daire şeklinde bir şeritle çevrelenen natüralist bitkisel bir bezeme yer almaktadır. Seledonda görülen form özelliği ve dip parçasının iç yüzeyinde yer alan dairenin tek renk sırlı seramiklerle benzerliği oldukça dikkat çekici olup, ayrıca benzer sırlı rengi Karacahisar'daki tek renk sırlı seramik örneklerinde de görülmektedir.

2.2. Kazıma (Tablo 4)

Kazıma bezeme örnekleri az sayıda ele geçirilmekle birlikte genellikle tabak ağız parçalarının iç kısmında belirli aralıklarla yerleştirilmiş birbirine paralel yatay şeritlerden oluşan bezemelerde görülmektedir. Mika, kireç, kum, taşçık katkı maddelerinin kullanıldığı bu grup seramikler açık kırmızı (2.5 YR 6/6, 2.5 YR 6/8, 2.5 YR 7/6, 2.5 YR 7/8) hamurludur. Kazıma bezemeli seramiklerde kalın ve ince uçlu aletlerle yapılmış olan iki farklı bezeme türü görülmektedir. İnce uçlu aletin yuvarlak sivri, kalın uçlu olanın ise tornavida benzeri yatay ve sivri uçlu olduğu bezemelerdeki kıvrımlardan anlaşılmaktadır. Kalın kazıma bezemeli örneklerin ağırlıklı olarak yeşil sırlı tabak formlarının ağız kenarında yer alan bordür içerisinde birbirine paralel şekilde belirli aralıklarla yerleştirilmiş iki, üç, dört, beş ve altı dikey çizgiden oluşmaktadır. İnce kazıma bezemeler ise az sayıdaki dip parçasında helezonik kıvrımlar şeklinde kullanılmıştır. Kazıma bezemeli kaseler 10-22 cm (Tablo IV: 57-59), tabaklarda 22-32 cm arasında (Tablo IV: 60-68) farklı ağız çaplarına sahiptir. Kazıma bezemeli seramiklerde bezemeler ağırlıklı olarak iç yüzeyde kullanılmakla birlikte bazı kase örneklerinin dış yüzeyinin ağız kısmında da görülebilmektedir. Seramiklerde helezonik kıvrım, kafes tarama ve çeşitli çizgisel bezemelerden oluşan geometrik ve çok yapraklı çiçek motiflerinden oluşan bitkisel bezemeler yer alır. Bu grup örneklerde bezeme anlayışının genel olarak daha sade olduğu ve kompozisyonların ağırlıklı olarak seramiklerin ağız kısmında yer alan bordürde birbirini tekrar eder şekilde yerleştirildiği görülmektedir.

2.3. Boyalı Kazıma (Tablo 5)

Boyalı kazıma bezemeli seramikler tek renk sırlı seramikler gibi en yoğun buluntu gruplarından birini oluşturmaktadır. Bu grup seramiklerde mika, kireç, kum katkı maddelerinin kullanıldığı, hamurlarının açık kırmızı (2.5 YR 6/6, 2.5 YR 6/8, 2.5 YR 7/6, 2.5 YR 7/8) ve kırmızımsı sarı (5 YR 7/6) renkli olduğu anlaşılmaktadır. Kaseler 14-28 cm (Tablo V: 72-78), tabaklar 20-38 cm (Tablo V: 79-92) arasında ağız çaplarına sahipken dip parçaları 4-9 cm (Tablo V: 96-114) arasında farklı ölçülere sahiptir. Bu teknikte yapılan seramiklerde motif ve kompozisyonların kazıma tekniğiyle (ince-kalın) yapıldığı yeşil, ergüvan (kahverengi?), hardal sarısı boyaların ise kompozisyonların iç ve dış yüzeylerinde tamamlayıcı bir öge

olarak kullanıldıkları görülür. Ayrıca boyama renklerin yeşil-kahverengi, yeşil-erguvan(?)²⁶, yeşil-hardal sarısı şeklinde genellikle iki renkli olarak kullanıldıkları görülmektedir. Boyalı kazıma teknikli seramiklerde helezonik kıvrım, tarama, üçgen, çokgen ile düz, dalgalı ve zikzaklı çizgisel bezemeli geometrik ve çok yapraklı çiçek, palmet gibi bitkisel bezemeler kullanılmıştır. Ayrıca özellikle dip kısmını da kapsayan gövdeye yerleştirilen kompozisyonların merkezde çarkifelek motifini andıran şekilde birleştirildiği de görülmektedir. Genellikle kase ve tabaklarda görülen boyalı kazıma bezemeli seramiklerde yer alan bezemelerin kompozisyon ve üslup açısından benzerinin bir testi dış yüzeyine yapılması da oldukça dikkat çekicidir. (Kat. No. 115)

2.4. Astar Boyama (Tablo 6)

Astar boyama bezemeli seramikler kazı çalışmalarında az sayıda ele geçmiş olup, bezeme tekniği ve işçilik bakımından oldukça kaliteli örneklerdir. Mika, kireç, kum katkılı hamurlar açık kırmızı (2.5 YR 7/6, 2.5 YR 7/8) renklidir. Parlak sırlı bu grup örneklerde palmet ve sitilize bitkisel bezemeler; üçgen, dalgalı ve düz çizgilerden oluşan geometrik bezemeler; yazı taklidi kompozisyonlar yer almaktadır. Bu grup bezemelerde özellikle kapalı formu testilerde ve dip parçalarında yer alan kompozisyonların astarın akıtılması şeklinde yapılmış olduğu da görülmektedir. Bu grup örneklerde diğer astar boyama tekniklerine göre astarlı kısmın daha kabarık olabildiği de anlaşılmaktadır. Bazı örneklerde ise astarlı kısımlar seramik yüzeyinden kopmuş şekildedir. Keskin hatlı ve ustaca yapılan bu grup bezemelerde kompozisyonların daha ince konturlu ve yoğun olarak yapıldığı örnekler de mevcuttur.

2.5. Akıtma (Tablo 7)

Konumuz kapsamında incelenen az sayıda örnek akıtma tekniklidir. Mika, kireç, kum katkılı maddesinin kullanıldığı seramikler kırmızımsı kahverengi (2.5 YR 4/3) ve açık kırmızı (2.5 YR 7/8) hamur renklidir. Bu grupta boyamaların fırça yardımıyla yapıldığı örnekler de mevcuttur. Ayrıca yeşilimsi krem sırlı bir örnekte oldukça geniş bir alana yayılan kahverengi boyama bezemenin sır olabileceği düşünülmektedir. Sarımsı krem sır içerisinde yer alan kahverengi sır olabileceği düşünülen rengin seramik dış yüzeyinde de görülmesi mevcut düşünceyi desteklemektedir. Ancak yapılacak analiz çalışmalarının bu duruma netlik kazandıracığı düşünülmektedir.

2.6. Sırlı Boyama (Tablo-8-10)

Bu grupta renksiz şeffaf sıraltına turkuaz, renksiz şeffaf sıraltına lacivert ve sırlı bir, iki veya çok renkli boyama bezemeli (Milet işi) seramikler bulunmaktadır. Milet işi ve renksiz şeffaf sıraltına turkuaz renkli örneklerde mika, kireç, kum, taşçık katkıdır. Turkuaz boyama bezemeli örneklerde açık kırmızı (2.5 YR 7/6), kırmızı (10 R 5/8), açık kırmızı (10 R 6/6); lacivert boyalı örneklerde beyaz (N); Milet işi örneklerde ise açık kırmızı (2.5 YR 7/6, 2.5 YR 7/8) ve kırmızımsı sarı (5 YR 6/6, 5 YR 7/6) hamur renkleri görülmektedir.

Renksiz şeffaf sıraltına turkuaz renkli boyama bezemeli örnekler ağız ve dip parçalarından oluşmakla birlikte formları tespit edilebilenler arasında tabaklar sıklıkla tercih edilmiştir. Yoğun olmayan sitilize bitkisel ve yazı taklidi bezemelerle yapılan kompozisyonlar dışında dip parçalarının iç yüzeylerinde baskı tekniğiyle yapılmış daireler yer almaktadır. Tek renk sırlı seramiklerde kullanılan turkuaz renk ve daire şeklinde baskı bezemeler sırlı boyamalı örneklerde de

kullanılmıştır. Keskin hatlı olmayan bezemelerde kompozisyonlar kabaca oluşturulmuştur. (Tablo-8)

Renksiz şeffaf sıraltına lacivert renkli seramiklerde kase ve tabaklardan oluşan kap türleri görülmektedir. Seramiklerin ağırlıklı olarak iç yüzeyinde, yer yer dış yüzeyinde de bezeme kullanılmıştır. Natüralist bitkisel kompozisyonlar yanı sıra geometrik ve yazı taklidini andıran bezemeler de dikkat çeker. Keskin hatlı olmayan bu grup bezemelerde kompozisyonların algılanması güç olup bezemeler kalın ve ince uçlu çeşitli aletlerle yapılmış olmalıdır. (Tablo-9)

Milet işi seramiklerde renksiz şeffaf sıraltına tek renkli, iki renkli ve çok renkli boyama bezemeler yer alır. Tek renk boyama bezemelerde siyah, lacivert; iki renk boyama bezemeli örneklerde siyah-lacivert, siyah-turkuaz; çok renkli boyama bezemeli örneklerde siyah-lacivert-turkuaz renkler tercih edilmiştir. Bu grup seramiklerde ağırlıklı olarak tek ve iki renk boyama bezemeli kompozisyonlar/düzenlemeler görülmektedir. Ayrıca turkuaz sıraltına siyah renkli olarak yapılmış örnekler de mevcuttur. Milet işi seramiklerde bezemeler genellikle iç yüzeye, az sayıda örnekte dış yüzeye de uygulandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca iç yüzeyi sırlı boyama bezemeli bazı örneklerin dış yüzeyleri turkuaz, yeşil gibi tek renk sırlı kaplanarak bezemmiştir. Natüralist bitkisel kompozisyonların sıklıkla tercih edildiği bu grup seramiklerde helezonik kıvrım ile düz ve dalgalı çizgiler de sıklıkla tercih edilmiştir. Bezeme ve kompozisyon özellikleri dikkate alındığında incelenen Milet işi seramiklerin ilk dönem (14. yüzyıl ortası-15. yüzyıl başı) örneklerinden olması muhtemeldir. Bazı örneklerde motiflerin konturlarının çizilerek içlerinin doldurulduğu bazıları ise doğrudan çizildiği anlaşılmaktadır. Bu grup örneklerin özellikle sırlı boyama ve bezeme özellikleri dikkate alındığında Karacahisar Kalesi'nde ele geçirilen diğer bezeme örneklerinde de açık bir etkisi hissedilmektedir. (Tablo-10)

Değerlendirme

Karacahisar Kalesi'nde 1999-2015 yılları arasında bulunan seramik örneklerinde tek renk sırlı, kazıma, boyalı kazıma, astar boyama, akıtma ve sırlı boyama bezeme tekniklerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Astar boyama ve akıtma bezemeli örneklere nazaran diğer bezeme tekniklerinin uygulandığı seramik buluntuların sayıca çokluğu dikkat çekicidir. Kazı çalışmalarında ele geçirilen Ortaçağ seramiklerinde kırmızı ve beyaz renkli olmak üzere iki farklı hamur kullanıldığı anlaşılmıştır. Milet işi seramikler de dahil olmak üzere farklı bezeme tekniklerinin görüldüğü örnekler genel olarak mika, kireç, kum katkılı olup kırmızı renkli hamur yapısına sahiptir. İthal olarak bölgeye geldiği kesin olarak anlaşılan gözenekli, gevşek dokulu beyaz hamurlu sırlı boyama örnekleri diğerlerinden ayrılmaktadır. (Kat. No. 129-138) Bahsi geçen ithal örneklerin hamur özellikleri yanı sıra sır kalitelerinde de yer yer farklılıklar bulunmaktadır.

Bizans örnekleriyle benzer özellikler gösteren seramiklerde ve Beylikler dönemine ait tek renk sırlı, boyalı kazıma, astar boyama örneklerde yer yer parlak sır renkleri kullanıldığı görülmektedir. Bu örneklerin sır özelliklerindeki paralellik ise seramiklerin birbirleri ile çağdaş ve aynı bölgede üretilmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Günümüzde parlak kurşun olarak ifade edilen sırın Bizans seramiklerinde kullanıldığı yönünde literatürde bir dil birliği bulunur. Ancak Karacahisar Kalesi kazı çalışmalarında ele geçirilen geçiş dönemi ve Osmanlı dönemi örneklerinde de benzer şekilde oldukça parlak sırların kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca Anadolu Selçuklu dönemi Komana ve Memlük dönemi Malatya seramiklerinde de

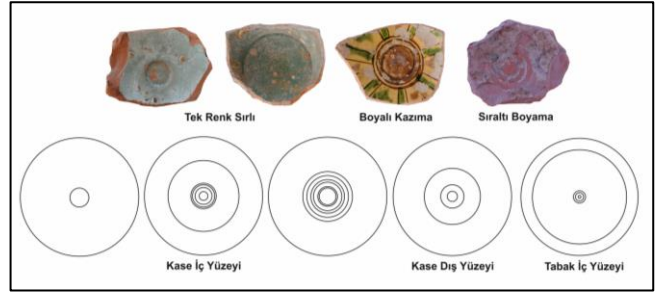
²⁶ Erguvan olarak tanımlanan rengin pişme derecesiyle ya da farklı renklerin kullanılmasıyla bağlantılı olarak pathican moru ve açık kahverengine dönüştüğü bilinmektedir. Ayrıca Karacahisar Kalesi seramiklerinde boyama renklerin sır ile yapıldığı ve sır içi boyama teknikli olduğu belirtilmiştir. (Öztaşkın, "Eskişehir Karacahisar Kalesi Ortaçağ Seramiklerinden...", s. 528)

parlak sır kullanımının yaygın olduğu bilinmektedir.²⁷ Bu da Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde özellikle ticari amaçla üretilen Türk-İslam seramiklerinde sır ve bezeme kalitesinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Hamur ve sır özelliklerinin niteliği Karacahisar Kalesi seramiklerinin büyük kısmının aynı atölye veya bölgedeki ustalar tarafından üretildiğine işaret etmektedir. Özellikle Milet işi seramiklerde de benzer hamur ve sır özelliklerinin görülmesi ise dikkat çekicidir.

Görsel 3. Karacahisar Kalesi Çok Yapraklı Çiçek Motifli Seramik Örnekleri

Kazı çalışmalarında ele geçirilen tek renk sırlı seramikler ağırlıklı olarak Osmanlı yerleşiminin başladığı ilk döneme (14. Yüzyıl) tarihlenmekle birlikte benzer seramik üretiminin Osmanlı'nın geç dönemine kadar Anadolu, Kırım ve Balkanlarda üretilmeye devam ettiği bilinmektedir.²⁸ Ayrıca tek renk sırlı seramikler içerisinde lacivert sırlı bir seramik de yer almaktadır. (Kat. No. 45) Bu seramikte görülen lacivert sır kullanımı İran örneklerinde ve ticaretle bağlantılı olarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde 13-14. yüzyıl seramiklerinde karşımıza çıkar.²⁹ Dönemi hususunda kesin veriler bulunan kalıp baskı tekniğiyle yapılmış testi gövde parçalarının benzer örnekleri Beylikler dönemi seramiklerinde görülür.³⁰ (Kat. No. 34-36) Kazı çalışmalarında kalıp baskı tekniğiyle yapılmış yeşil tek renk sırlı bir konik kürevi kap parçası da ele geçirilmiştir. (Kat. No 46) Diğer seramik buluntularda yer alan bezemeleri andıran konik kürevi kabın yoğun geometrik bezemeli olduğu ve sır kullanımının bu kompozisyonların vurgulanmasına katkı sağladığı görülmektedir.

Görsel 4. Kase ve Tabaklar - Dip Kısmında Daire Şeklinde Bulunan Kompozisyonlar

Seramik sanatinde önemli üsluplardan birini temsil eden seledonlar geniş bir dağılım alanına sahiptir. Bu grup seramiklerin Yueyao, Wuzhouyao, Ouyao, Yuezhouyao, Hongzhouyao, Shouzhouyao, Chanshayao gibi çeşitli bölgelerde üretildiği ve taklitlerinin yapıldığı bilinmektedir.³¹ Ayrıca Song, Guangzhou, Quanzhou, Wenzhou, Mingzhou, Hangzhou, Xiuzhou ve Mizhou yoğun seramik üretilen şehirlerde seramiklerin ihraç edilmesi için ticaret büroları kurulmuş ve Yuan döneminde (1271-1368) özellikle on üçüncü yüzyıl sonunda Longquan seledonları ile Jingdezhen mavi beyaz porselenleri yoğun olarak ithal edilmiştir.³² Seledon seramiklerinin en erken örnekleri kahverengimsi ve zeytin yeşili, sonraki örnekleri soluk yeşil, en üst seviyeye ulaştığı Kuan, Ju ve Lung-ch'uan kapları ise mavimsi yeşil sırlıdır.³³ Köklü bir üretim geçmişi sahip olan seledon seramiklerinin çok sayıda bölgede üretildiği ve ticari açıdan büyük öneme sahip olduğu görülmektedir.³⁴ Anadolu da dahil olmak üzere çok farklı bölgelerde taklitleri yapılan bu seramikler kaliteli olmaları sebebiyle ekonomik geliri ve sosyal statüsü yüksek kişiler tarafından kullanılmaktadır. Kazı çalışmalarında ele geçirilen tek seledon seramiği 14. - 15. yüzyıl Yuan veya Ming Hanedanı dönemi örnekleri ile benzerlik göstermektedir.³⁵

²⁷ Yunus Emre Karasu, *Komana Anadolu Selçuklu Çağı Seramikleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2020.; Yunus Emre Karasu ve Korkmaz Şen, *Malatya Battalgazi İlçesinde Bir Seramik Üretim Merkezi: Şehabiyye-i Kübra Medresesi Kurtarma Kazısı (Çini, Seramik, Fincan, Lüle)*, Ege Yayınları, İstanbul 2022.

²⁸ Vesna Bikic, *Gradska Keramika Beograda (16-17. vek)*, Archeološki Institut, Beograd 2003.; John W. Hayes, *Excavations at Saraçhane in Istanbul: The Pottery*, 2, Princeton University Press Washington 1992.; Pamela Armstrong and Nergis Günsenin, "Glazed Pottery Production at Ganos", *Anatolia Antiqua*, 1995, p. 179-201.; Pamela Armstrong, "Byzantine and Later Settlements in Eastern Phokis", *British School at Athens*, (84), 1989, p. 1-47.; Filiz Yenişehirlioğlu, "İstanbul-Tekfur Sarayı-Osmanlı Dönemi Çini Fırınları ve Eyüp Çömlekçiler Mahallesi Yüzey Araştırmaları", *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Sonuçları Toplantıları*, S. 12, 1994, s. 535-566.; Алядінова, Д.Ю., Тесленко, І.Б., Майко В.В. "кераміка з розкопок зольника османського періоду в портової частині сугдєї (по матеріалам досліджень 2010 р.)", *Древняя и средневековая Таурика*, 2015, s. 492-511.; Hasan Uçar, "Glazed and Unglazed Ceramics from the Excavations at the Edime Palace (Sarayı Cedid-i Amire) in 2013 and 2014", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.10 S.19, 2020, s. 35-60.; Korkmaz Şen ve Yunus Emre Karasu, *Arkeolojik Veriler Işığında Bitlis Kale Kazısı Seramik Buluntuları (2018-2019 Yılı Kazı Dönemi)*, Ege Yayınları, İstanbul 2021. Beylikler dönemi seramiklerinde görülen dip kısmında yer alan iç çide dairelerden oluşan baskı bezemelerin Geç Osmanlı dönemi örneklerinde de tekrar uygulanmaktadır. Bu da Geç Osmanlı döneminde siyasi etkenlerle ortaya çıkan geçmişe yönelme isteğinde Beylikler döneminin örnek alınmış olabileceğine işaret eder.

²⁹ Ernst Grube, *Cobalt and Lustre: The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art*, Oxford University Press, United States, 1994, s.176-181.

³⁰ Sevinç Gök Gürhan, "1995-2009 Yılları Arasında Beçin Kazısı'nda Ortaya Çıkarılan Seramiklerin Değerlendirilmesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, C.XVIII S.2, 2009, s.51; Sevinç Gök Gürhan, "2007-2008 Yıllarında Balat İlyas Bey Külliyesi'nde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmalarında Ortaya Çıkarılan Seramikler", *Balat İlyas Bey Külliyesi* (Ed. M. Baha Tanman, Leyla Kayhan Elbirlik), MAS Matbaacılık, İstanbul 2011, s.310.

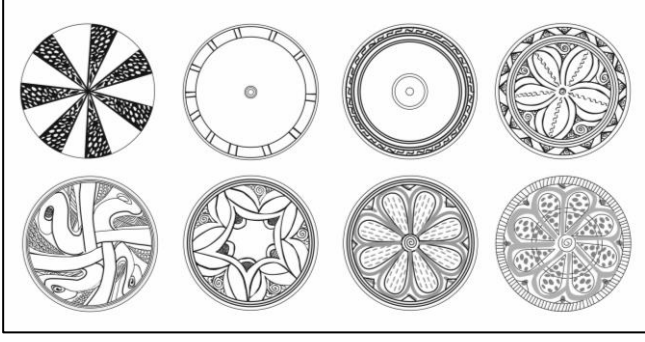
³¹ Amelia Macioszek, "Celadons in China, Their Fustat Finds, And Imitations in The Islamic World", *The Artistic of Non-European Cultures*, Tako, 2012, p. 32.

³² Park Shinhee, "Çin Seramiklerinin Yolcuğu", *Seramiklerin Kavşak Noktası-Türkiye: Doğu ve Batının Buluştuğu Yer*, Kore: Kwon Doo Hyun, 2007, p. 71-72.

³³ George M. Gompertz, *Celadon Wares*, Faber & Faber, London 1980, s.30.

³⁴ Li Zhiyan and Cheng Wen, *Chinese Pottery and Porcelain: Tradational Chinese Arts and Culture*, Foreign Languages Press, Beijing 1997, s. 55, 71, 99, 207-209.

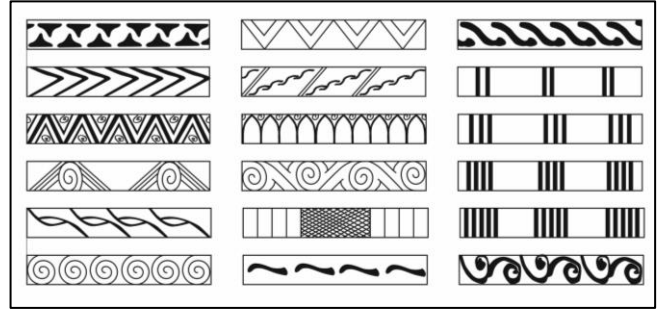
³⁵ Malgorzata Redlak, "Egyptian imitations of Chinese celadon from the 14th-15th centuries found at Kom el-Dikka in Alexandria", *Polish Archaeology in the Mediterranean*, C.XXVI S.1, 2017, s.64-77.; Rosalind Anne Wade Haddon, *Fourteenth century fine glazed wares produced in the Iranian world, and comparisons with contemporary ones from the Golden Horde and Mamluk Syria/Egypt*. PhD Thesis. SOAS, University of London, 2011, s.96-97.; Ernst Grube, *Islamic Pottery of The Eighth to The Fifteenth Century in The Keir Collection*. Faber and Faber Limited, London 1976, s.279.; Gompertz, *Celadon Wares*, s.173-201; Bekir Karasu, Ülkü Melda Andaş ve Gizem Ak, "Celadon Glazes", *El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi*, C.6 S.2, 2019, s.388-413.

Görsel 5. Karacahisar Kalesi Seramiklerindeki Bezeme Kompozisyonu Örnekleri

Kase, tabak, testi, küp, kandil gibi kap türlerinde benzer form özelliklerinin tercih edildiği ve aynı form özelliklerine sahip seramiklerde farklı bezeme tekniklerinin ve sır renklerinin kullanıldığı görülmektedir. Yarı küresel, oval, konik gövdeli seramiklerde ağız ve dip formları büyük oranda benzerdir. Bezeme anlayışı bakımından tek renk sırlı seramiklerde dip parçaları üzerinde yer alan tek ya da iç içe iki veya üç daireden oluşan geometrik düzenlemeler, kalıp baskı tekniğiyle yapılmış testiler ve tek renk sırlı Milet işi seramikleri Beylikler döneminde sıklıkla tercih edilip yaygın olarak kullanılmıştır. Dip parçasının iç yüzeyinde yer alan daire şeklindeki baskı bezemelerin sıraltı boyama bezemeli örneklerde de yer aldığı görülür. Bitkisel ve geometrik kompozisyonların ağırlıklı olarak kullanıldığı seramiklerde açık formu kapların fazla olmasının da etkisiyle bezemeler genellikle iç yüzeye yapılmıştır. Bir testi örneğinin dış yüzeyinde boyun ile gövde üst kısmı arasında kalan bordür içerisinde kase ve tabaklarda sıklıkla kullanılan çok yapraklı çiçek motifleri görülmektedir. (Kat. No 115) Bu testi parçası üzerinde yer alan bezeme ve kompozisyon özellikleri kase, tabak gibi açık formu örneklerde kullanılan yoğun bezeme anlayışının sınırlı sayıda da olsa testi gibi kapalı formu örneklerde de kullanıldığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Kase ve tabak formları sayısal olarak fazla olmasına rağmen bezeme çeşitliliğinin sınırlı olduğu ve genellikle belli kompozisyonların tekrarlandığı görülmektedir. Karacahisar Kalesi seramiklerinde helezonik kıvrımlar, birbirine paralel dikey şeritler ve kafes tarama bezemeler ağız kenarlarında yer alan bordürler içerisinde sıklıkla kullanılmıştır. Seramiklerin iç kısmında gövde yüzeyinde genellikle büyük siltileze çok yapraklı bezemeler tercih edilmiş ve yüzey bu kompozisyonlarla kaplanmıştır. Gövde kısmına yerleştirilen büyük yapraklı çiçek motiflerinin İran, Irak, Suriye, Mısır'ın yanı sıra Anadolu Selçuklu seramiklerinde de görülen geniş yüzeyleri kaplamak için kullanılan kompozisyonun farklı denemeleri olabileceği de düşünülmektedir.³⁶ Özellikle hardal sarısı, ergüvan (kahverengi) ve yeşil boyalara bahsi geçen çiçek motiflerinin iç yüzeyleri bezenerek kompozisyon zenginleştirilmiştir. Seramik iç yüzeylerinde yer alan bu çok yapraklı çiçekler Karacahisar Kalesi seramiklerinde yaygın olarak kullanılmakla birlikte Anadolu Selçuklu etkisinin en somut örneklerinden birini de temsil etmesi açısından son derece anlamlıdır. Ergüvan renkli ve üslup özellikleri bağlamında Bizans üretimi seramikleri çağrıştırdığı belirtilen bu örneklerin benzer örnekleri

dikkate alındığında Beyliklere ait üretimler olabileceği göz ardı edilmemelidir. Dip kısmının merkezinde ya bir daire çevresinde ya da çarkifelek motifini andırır şekilde birleşen çok yapraklı çiçek motifleri de genel olarak benzer bir anlayışla yapılmıştır. Ayrıca dip kısımları gövde kısmında yer alan çok yapraklı çiçeğin merkezini oluşturduğu örnekler dışında daire şeklinde baskı bezemelerle hareketlendirilmiştir. Aynı zamanda gövde kısmında yer alan bezemeler genellikle dip parçasının orta noktasında birleşmektedir. Karacahisar Kalesi tek renk sırlı, kazıma, boyalı kazıma ve astar boyama bezemeli seramiklerin hamur, form, bezeme ve kompozisyon bakımından bütünlük gösterdiği, aynı atölye ya da usta tarafından çağdaş dönemlerde üretildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bezeme ve kompozisyonların çok sayıda seramikte birebir aynı şekilde tekrarlandığı, seri olarak üretildiği ve form, motif, kompozisyon bakımından özellikle Milet işi seramiklerle de yoğun bir benzerliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Karacahisar Kalesi seramiklerinde görülen bezemelerin benzerleriyle 13-15.yüzyıl arasında tarihlenen Anadolu Selçuklu, Bizans, Beylikler, Kilikya, Memlük, Erken Osmanlı dönemi seramiklerinde karşılaşılmaktadır.³⁷ Ayrıca özellikle kalıp baskı teknikli tek renk sırlı Milet işi seramiklerin benzerleri Çin Seledon seramiklerinde de görülmektedir.³⁸

Görsel 6. Karacahisar Kalesi Seramiklerinin Ağız Kısmında Karşılaşılan Bordür Örnekleri

Anadolu seramik sanatında 13-14.yüzyıl seramik üretiminde yoğunluk ve çeşitliliğin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Anadolu Selçuklu, Bizans ve Kilikya önemli seramik üretim merkezlerine sahiptir. Anadolu Selçuklu döneminde fethedilen bölgelerdeki yoğun iskan ve nüfus seramik sanatına doğrudan yansımıştır. Günlük hayatta ve ticaretin önemli unsurlarından olan seramiklerin siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmelere bağlı olarak şekillendiği anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu seramiklerinde geleneksel etkiler yanı sıra seramik ustalarının kökeni, üslubu ve üretim yapılan bölgedeki yerel etkilerin seramiklere yansıdığı bilinmektedir. Bizans döneminde ise Zeuksippus ve Ege tipi seramikler başta olmak üzere belli üslup ve anlayışların dönemselsel olarak benimsendiği aynı zamanda da natüralist ve geometrik açıdan çeşitlilik gösteren ve zengin bir üslup anlayışına sahip olan Selçuklu seramik sanatının etkisinde üretim yapıldığı anlaşılmaktadır. Kilikya bölgesinde de Anadolu Selçuklu etkisi yanı sıra yerel üslup anlayışıyla şekillenmiş

³⁶ Karasu ve Şen, Malatya Battalgazi İçişinde..., s. 143.

³⁷ Karasu, Komana Anadolu Selçuklu...; Nurşen Özkul Fındık, *Iznik Roma Tiyatrosu Kazı Buluntuları (1980-1995) Arasındaki Osmanlı Seramikleri*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.; Gülgün Köroğlu, "Glazed Pottery from Cyprus and the Hatay-Çukurova Region in the Mersin-Yumuktepe Excavations", *Çanak Byzans 7* (Ed. Beate Böhlendorf Arslan, Ali Osman Uysal, Johanna Witte Orr), Ege Yayınları, İstanbul 2007, s.441-456; Edna Stern, Ron Toueg and Anastasia Shapiro, "Mamluk and Early Ottoman Pottery from Ramla: Defining Local and Imported Fabrics", *Atiqot*, S.96, 2019, p.148, 158; Veronique François, "Les ateliers de céramique byzantine de Nicée/Iznik

et leur production (Xe-début XIVe siècle)", *Bulletin de correspondance hellénique*, 121 (1), 1997, p.420-429.; Scott Redford, "Portable Palaces: On the Circulation of Objects and Ideas about Architecture in Medieval Anatolia and Mesopotamia", *Medieval Encounters*, (18), 2012, p.392; Blackman, M. James and Scott Redford, "Neutron Activation Analysis of Medieval Ceramics from Kinet, Turkey, especially Port Saint Symeon Ware", *Ancient Near Eastern Studies*, XLII, 2005, p.129-147.; Cristina Tonghini, *Qal'at Ja'bar Pottery: A Study of a Syrian fortified site of the late 11th-14th Centuries*, Oxford University Press, Unites States 1998, Fig. 84-94.

³⁸ Gompertz, *Celadon Wares*, s.196.

St Symeon olarak tanımlanan seramikler üretilmiştir.³⁹ Bizans ve Kilikya bölgesi seramiklerinde Anadolu Selçuklu etkisi yoğun olarak hissedilirken karşılıklı etkileşimlerin seramik sanatında yansımaları görülmektedir. Form, bezeme ve kompozisyon bakımından benzer ve farklılıklara sahip olan bölgelerde aynı zamanda dönemsel beğeni anlayışının da oluşmaya başladığı bu sebeple de yer yer benzer kompozisyonların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu benzerlikler Anadolu'da yapılan kazı çalışmalarında ele geçirilen bazı seramiklerin ait oldukları uygarlığın-kültürün tespit edilmesini zorlaştırmaktadır.

Beylikler Döneminde Anadolu Selçuklu geleneğinin etkisinde şekillenen seramik örneklerinin yanı sıra, yeni denemeler olarak yorumlanabilecek seramikler de üretilmiştir. Dönemin siyasi yapısı dikkate alındığında Moğol baskısının artması sebebiyle yaşanan ekonomik sıkıntılar ve siyasi karmaşanın sonucunda oluşan göç hareketliliği içerisinde birçok farklı sosyal sınıfın yanı sıra seramik ustalarının da olması son derece doğaldır. Altınorda, Memlûklü, İlhanlı gibi güçlü devletlere göç ettiği tahmin edilen ustaların yerel ya da toplu üretim yapmış olabilecekleri de düşünülmektedir.⁴⁰ Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi seramikleri arasındaki değişiminin bir yenilenme ve farklılık isteğinin sonucu ortaya çıkması muhtemeldir. Anadolu Selçuklu geleneği ve üslup anlayışını temsil eden seramiklerden farklı özellikler gösteren seramiklerin üretilmesinde siyasi, ekonomik ve sosyal ortamın etkisi kaçınılmazdır. Bu dönemde Selçuklu mirasını sürdürme isteğinin de bu oluşumda belirleyici unsurlardan olabileceği göz ardı edilmemelidir. Beylikler dönemi seramiklerinde muhtemelen 14.yüzyılın başına kadar İznik'in seramik merkezi olarak belirlenmesine kadar geçen sürede Selçuklu etkili seramikleri üretilmeye devam edilmiş olmalıdır. Gerek Osmanlı gerekse diğer Türk Beyliklerinin kuruluş dönemine denk gelen ve bir oluşum sürecini temsil eden bahsi geçen tarihlerdeki bu arayış sadece seramik sanatı için değil bu süreçte şekillenen bir çok olgu için söz konusudur.

1243 Köseadağ Savaşı sonrası yıkılma sürecine giren Anadolu Selçuklularının dönemin tüm dinamiklerine yön veren en önemli siyasi, askeri ve ekonomik güçlerinden birisi olduğu göz önüne alındığında 13.yüzyıl seramik sanatının da temel belirleyicisi olması şaşırtıcı değildir. Söz konusu etkinin Beylikler döneminde de bir süre devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Geç Bizans seramik sanatında da Selçuklu etkisinin yoğun yansımaları takip edilebilmektedir. Karacahisar Kalesi kazılarında karşılaşılan Bizans ve Anadolu Selçuklu etkisinin hissedildiği örneklerin 13.yüzyıl ortası ile 14.yüzyıl başı, Beylikler dönemi örneklerinin ise 14.yüzyıl başı ile 15.yüzyıl başı arasına tarihlenebileceği ön görülmektedir. Bölgede ele geçirilen seramikler içerisinde doğrudan Bizans dönemine ait

olabileceği düşünülen buluntu sayısı oldukça sınırlı olup bu örnekler kaledeki Bizans yerleşiminin son dönemine ait olmalıdır⁴¹. Yazılı kaynaklarının son derece az olduğu Geç Bizans ve Erken Osmanlı dönemleri için kaleye dair kesin yargılar bildirmek mümkün görünmemekle birlikte, gerek sikke gerekse seramik bulgular kaledeki Bizans iskanının Osmanlı fethi sonrasında oluşan iskan ve nüfusa göre oldukça sınırlı olduğunu düşündürmektedir. Osmanlı'nın ilk fethi ve ilk hutbenin okunduğu kale olarak simgesel bir önemi de olan Karacahisar'ın stratejik konumu sebebi ile 15. Yüzyıl ortalarına kadar kullanılmaya devam ettiği, özellikle 14. Yüzyıl boyunca çok yoğun bir nüfusa ev sahipliği yaptığını düşündürülen arkeolojik tespitler söz konusudur. Bahsi geçen yoğun nüfus ile doğrudan ilişkili ticaret ve günlük yaşam ihtiyaçları göz önüne alındığında 14. yüzyıla ait seramik örneklerindeki yoğunluk son derece doğaldır. Bu bağlamda kaledeki 14. yüzyıla ait seramik yoğunluğunun arkeolojik olarak tespit edilen sikkelerdeki yoğunlukla aynı tarihsel sürece ait olması oldukça anlamlıdır. Yerleşimin yoğunluğu ve kalenin yüz ölçümü dikkate alındığında bölgede bir seramik atölyesinin olması beklenmekle birlikte, mevcut bulgular tek renk sırlı örnekler dışında diğer bezeme tekniklerinin üretimine dair somut herhangi bir veri sunmamaktadır.

Kazı çalışmalarında ele geçirilen bir diğer önemli buluntu grubu beyaz hamurlu renksiz şeffaf sıralıtına lacivert renkli boyama bezemeli seramiklerdir. (Kat. No. 129-138) Yayınlarında stonepaste, fritware şeklinde de isimlendirilen bu seramiklerin Irak, Mısır, Suriye gibi bölgelerde üretilmiş olabileceği düşünülmektedir.⁴² Karacahisar Kalesi örnekleri işçilik bakımından çok kaliteli olmamakla birlikte kalenin Ortaçağ'daki ticari önemini yansıtmaktadır. Benzer örnekleri ise Tahtı Süleyman⁴³, Suriye, Mısır⁴⁴ gibi çeşitli bölgelerde görülmektedir.⁴⁵

İznik Milet işi seramiklerin 14-16.yüzyılları arasında Anadolu'da geniş bir dağılım alanına sahiptir. Ticari bakımdan büyük önem taşıyan bu seramiklerle Karacahisar Kalesi'nde de yoğun olarak karşılaşılmaktadır. (Kat. No. 139-183)14-15.yüzyıla tarihlenen bu seramiklerin benzer örnekleri Milet⁴⁶, İznik⁴⁷, Kırım⁴⁸, Edirne⁴⁹ başta olmak üzere Anadolu, Kırım ve Balkanlarda yoğun olarak ele geçirilmektedir. Ayrıca çok sayıda Milet işi seramiğin Karacahisar Kalesi'ne gelmesi bölgenin ticari ve sosyo-ekonomik önemini büyük ölçüde yansıtmaktadır.

Karacahisar Kalesi tarihi, kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan Ortaçağ'ın önemli kalelerinden birisidir. Özellikle Osmanlı dönemindeki tarihsel kimliği ve stratejik konumu sebebi ile yoğun bir iskana sahip olması ile doğrudan ilişkili yoğun arkeolojik veriler içerisinde bulunan çok çeşitli ve yoğun seramik örnekleri Anadolu ve

³⁹ Nurşen Özkul Fındık, "Human Figures on Ceramics from Misis in Medieval Anatolia", *Glazed Wares: as Cultural Agents in the Byzantine, Seljuk, and Ottoman Lands*, Anamed, İstanbul 2021, p. 215-233.

⁴⁰ Yunus Emre Karasu, "Komana Örneği Üzerinden Anadolu Selçuklu Dönemi Kırım Seramik Ticareti ve Usta Göç Hareketliliği". *Karadeniz Araştırmaları*. C.XVIII S.71, 2021, ss.717-733.; Karasu ve Şen, Malatya Battalgazi İlçesinde...

⁴¹ Karacahisar Kalesi kazılarında 7. yüzyıldan 11. yüzyılın sonuna kadar arահıklarla bir iskân ve kullanıma dair arkeolojik bulgular olmakla birlikte kaledeki arkeolojik çalışmalar henüz sınırlı bir alanda gerçekleştirilmiştir. Bizans dokusu olarak tanımlanan alanlarda gerçekleştirilecek çalışmalar sonucunda bahsi geçen seramiklerin tarihlendirilmesi hususunda diğer arkeolojik verilerle destelenebilecek daha somut sonuçlara ulaşılması mümkündür.

⁴² Robert B Mason, and Michael S. Tite, "The Beginnings of Islamic Stonepaste Technology", *Archaeometry*, 36 (1), 1994, p.79-87.; Robert B. Mason, "Criteria for the Petrographic Characterization of Stonepaste Ceramics", *Archaeometry*, 37 (1), 1995 p.307-321.

⁴³ Haddon, Fourteenth Century Fine Glazed..., s. 87-89.

⁴⁴ Malgorzata Redlak, "Syro-Egyptian Underglazed Painted Ceramics from Lom El-Dikka 13th-15th Century Study Report (2002/2003)", *Polish*

Archaeology in the Mediterranean, XV, 2004, p. 49.; Oliver Watson, *Ceramics from Islamic Lands: Kuwait National Museum The Al-Sabah Collection*, Thames &Hudson, 2004, p.400-405.; Marilyn Jenkins, *Raqqa Revisited: Ceramics of Ayyubid Syria, The Metropolitan Museum of Art*, New York 2006, p.38-71.

⁴⁵ Geza Fehervari, *Ceramics of the Islamic World: in the Tareq Rajab Museum*, L. B. Tauris Publishers London-Newyork 2000, p.100-102.

⁴⁶ Beate Böhlendorf Arslan, "Keramikproduktion im byzantinischen und türkischen Milet", *ISTMITT*, S.58, 2008, p. 405.; Jacques Burlot, Sylvie Yona Waksman, Ludovic Bellot-Gurlet, Gulsu Simsek Franci, "The glaze production technology of an early Ottoman pottery (mid-14th(?)-16th century): The case of "Miletus Ware", *Journal of Archaeological Science: Reports*, 2020, S.29, p. 9-11.

⁴⁷ Özkul Fındık, İznik Roma Tiyatrosu..., s.36-84.

⁴⁸ Ирина Тесленко, *керамика крyма XV века, Киев: Институт археологiи нацiональной академiи наук украины*, 2021, s.261.

⁴⁹ Gülgün Yılmaz, "Edirne-Zindanaltı Kurtarma Kazılarında Bulunan Erken Osmanlı Seramikleri-I", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, S.9, 2009, s.25-42.

Osmanlı seramik sanatı bağlamında önemli çıkarımlara kaynaklık etme potansiyeline sahiptir. Bizans - Anadolu Selçuklu ve Bizans - Osmanlı Beyliği arasındaki siyasi çekişmelerin yaşandığı tarihsel süreçlerde sınırdaki stratejik konumu nedeni ile doğrudan etkilenen Karacahisar Kalesi'nde 2001 yılında başlayan kazı çalışmalarında günümüze kadar çok sayıda seramik ele geçirilmiştir. Orta Bizans ile Anadolu Selçuklu sanatından izler taşıyan Geç Bizans üretimi, bölgenin el değiştirdiği aralığa ait olabileceği düşünülen geçiş dönemi seramikleri ile Erken Osmanlı dönemi seramikleri çalışmamızda incelenmiştir. Kalede ele geçirilen seramiklerin ait oldukları dönemin belirlenmesi dışında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus bölgede seramik üretiminin olup olmadığına tespiti, üretim varsa hangi bezeme tekniğine ait seramiklerin üretildiği ve eğer seramikler ithal olarak bölgeye geldiyse üretim yerlerinin saptanmasıdır. Ayrıca bir diğer önemli soru bölgede seramik üretimi yoksa geçiş dönemi olarak tanımlanan örneklerin ve 13.yüzyıl ile 15.yüzyıl başı arasına tarihlendirilen bu seramiklerin kesintisiz olarak bölgeye nasıl geldiğinin belirlenmesidir. Bu soru ya da belirsizlikler hususunda gözetilerek yapılacak analiz çalışmaları kısmen cevap sunabilecektir. Diğer arkeolojik bulgularda olduğu gibi seramiklere dair bazı boşluklara dair ileriki yıllarda gerçekleştirilecek arkeolojik çalışmaların sonuçları da katkı sunabilecektir.

Karacahisar Kalesi buluntuları arasında da yer alan Bizans etkisinin hissedildiği Beylikler dönemine tarihlenen seramiklerin Bizans seramiği olabileceği ya da Bizanslı ustalar tarafından üretilmiş olabileceği belirtilmektedir.⁵⁰ Bölgenin Osmanlı fethinden sonra mevcut seramik ustalarının üretime devam etmiş olması olasıdır ki, özellikle önceki satırlarda da vurgulandığı üzere Osmanlı ve Türk Beylikleri'nin kuruluş ve dolayısı ile oluşum sürecini temsil eden 14. yüzyıl başında sadece seramik sanatında değil başta mimarlık olmak üzere diğer sanat alanlarında da yerel unsurların üretime dahil edilmeleri son derece doğal bir sonuçtur. Dolayısı ile fetih ve iskan süreçlerinin dinamikleri göz önüne alındığında gerek Bizans gerekse Selçuklu ve Beylikler tarafından fethedilen bölgelerde mevcut üretimin bir süre devam etmesi olağandır. Ancak bu üretimde siyasi egemen gücün etkisi de göz ardı edilmemelidir. 13.yüzyıl Anadolu Selçuklu Devletinin Anadolu'da siyasi bakımından oldukça etkin ve belirleyici bir güç olduğu bir dönemdir. Bu dönem Bizans seramiklerinde de Selçuklu etkisi yoğun olarak hissedilmeye başlamış ve ortak beğeni anlayışını yansıtan örnekler ortaya çıkmıştır. Beylikler döneminde de bu etki devam etmekle birlikte özellikle boyalı kazıma bezemelerde farklı üslup anlayışları ve denemeleri görülmeye başlamıştır. Karacahisar Kalesi buluntularında da bu etkiler açıkça görülmektedir. Kazı çalışmalarında ele geçirilen seramik buluntuları incelendiğinde kalede son Bizans dönemine ait

olabileceği tahmin edilen seramikler de ele geçirilmiştir. (Kat. No. 32, 39-44, 107-109) Bu seramiklerin Bizans üretimi olduğu Kadikalesi (Kuşadası)⁵¹, Hisartepesi⁵², İstanbul⁵³, Enez⁵⁴, Aigai⁵⁵, Serez⁵⁶, Kadifekale⁵⁷, İznik⁵⁸, Hierapolis (Pamukkale)⁵⁹, Sinop Balatlar Kilisesi⁶⁰ gibi çok sayıda bölgede görülen benzer örnekleri dikkate alındığında açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu noktada altı çizilmesi gereken önemli veri kazı çalışmalarında ele geçirilen Bizans dönemi seramiklerinin büyük kısmının boyalı kazıma bezemeli örneklerden oluştuğu ve az sayıda tek renk sırlı, kazıma ve astar boyama buluntunun varlığıdır.

Görsel 7. Karacahisar Kalesi Bizans Seramiklerinden Örnekler

Bizans döneminde kaledeki nüfus yoğunluğuna dair kesin tespitler yapmak mevcut veriler ile mümkün görünmemekle birlikte, kalenin ulaşılması güç konumu ve başta su imkânı olmak üzere bazı yaşamsal ihtiyaçlara dair kısıtlılıklar, daha çok askeri amaçla kullanıldığını düşündürmektedir. Bizans dönemine dair bölgede seramik üretimi olduğuna işaret eden somut veri bulunmamaktadır. Oldukça kaliteli olan bu dönem seramiklerinin bölgeye ithal olarak gelmesi kuvvetli bir ihtimaldir. Birebir benzer Bizans üretimi seramiklerin farklı bölgelerde görülmesi bu örneklerin seri üretiminin yapıldığının göstergesi olarak okunabilir. Bizans ve Beylikler dönemlerine ait buluntularda seri üretimin somut şekilde görülmesi bu seramiklerin belli bir atölyeye ait olabileceğine işaret eder. Kazı çalışmalarında ele geçirilen Bizans ve Erken Osmanlı seramiklerinde özellikle parlak sır kullanımında paralel örnekler bulunması bu seramiklerin üretildiği atölyede Bizans ve Osmanlı Beyliği arasındaki geçiş döneminde de üretimin devam ettiğine işaret eder. Özellikle Bizans örneklerinde görülen parlak hardal sarısı sıranın Erken Osmanlı dönemi örneklerinde de turkuaz renkle birlikte görülmesi ve parlak kahverengi sırlı Bizans örneklerinde görülen sıranın benzerinin kazıma bezemeli seramiklerde kullanılması bu sürekliliği yansıtmaktadır. (Görsel 6) Ayrıca Bizans ve Osmanlı dönemine ait konumuz seramiklerinin İznik ile paralellliği

⁵⁰ Beate Böhlendorf Arslan, "Die Beziehungen Zwischen Byzantinischer und Emiratszeitlicher Keramik", *Ortaçağ'da Anadolu: Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2002, s.135-156.; Sylvie Yona Waksman and Michel Spieser, "Byzantine Ceramics Excavated in Pergamon: Archaeological Classification and Characterization of the Local and Imported Productions by PIXE and INAA Elemental Analysis, Mineralogy, and Petrography", *Materials Analysis of Byzantine Pottery* (Ed. Henry Maguire), Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1997, p.116-117.

⁵¹ Zeynep Mercangöz, "Kuşadası, Kadikalesi'nde Geç Bizans Çağı Ticari Üretimlerine İlişkin Arkeolojik Bulgular", *Bizanslı Ustalar-Latin Patronlar: Kuşadası Yakınındaki Kadikalesi Kazıları Işığında Anıta Ticari Üretiminden Yansımalar* (Ed. Zeynep Mercangöz), Ege Yayınları, İstanbul 2013, s.34-35.

⁵² Lale Doğer, "Daskyleion II: Hisartepesi/Daskyleion Kazısı Bizans Seramikleri Prof. Dr. Tomris Bakır'a Armağan", Ege Yayınları, İstanbul 2014, s.123-141, 151.

⁵³ Beate Böhlendorf Arslan, *Glasierte Byzantinische Keramik aus der Türkei I-III*, Ege Yayınları, İstanbul 2004, Tafel 57.

⁵⁴ Ebru Parman, "Edirne Arkeoloji Müzesinde Bulunan Enez 1990 Yılı Bizans Sırlı Seramikleri", *Anadolu Araştırmaları*, S.14, 1996, s.405-414.

⁵⁵ Lale Doğer, and Muhsine Eda Armağan, "Byzantine Glazed Pottery Finds from Aigai (Aiolis) Excavations", *Glazed Pottery of The Mediterranean and The Black Sea Region 10th-18th Centuries* (Ed. Sergei Bocharov, Veronique François, Ayrat Sitdikov), 2, Stratium, Kazan 2017, s.117.

⁵⁶ Dimitra Papanikola-Bakirtzis, Fofo N. Mavrikiou, and Charalambos Bakirtzis, *Byzantine Glazed Pottery in The Benaki Museum*, Benaki Museum, Atina 1999, p.115, 200-225, 246.

⁵⁷ Dilek Maktal Canko, "İzmir Kadifekale (Smyrna Akropolisi) Bizans Sarmıcı Buluntusu (2015) Seramik Örneği Işığında Geç Bizans Sırlı Seramiklerinde Heksagram (Davud Yıldızı) Sembölü", *Akademik Hassasiyetler*, S.6, 2019, s.85-107.

⁵⁸ Zeynep Adile Meriç ve Aygün Ekin Meriç, "2012-2019 Yılları Arasında İznik Roma Tiyatrosu'nda Bulunan Bizans Sırlı Seramiklerinin Değerlendirilmesi", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.54, 2021, s. 55-57, 60-61.

⁵⁹ Paul Arthur, *Bizans ve Türk Dönemi'nde Hierapolis (Pamukkale)*, Çev. Nalan Fırat, Ege Yayınları, İstanbul 2006, s.82-88.

⁶⁰ Filiz İnanan, "Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı Sırlı Bizans Seramik Buluntularının Ön Değerlendirmesi", *TÜBA-AR*, S.15, 2012, s.156-157.

de dikkat çekicidir. Karacahisar Kalesi seramik buluntularının benzerlerinin görüldüğü bölgelerde de Bizans ve Beylikler seramiklerinin varlığı Batı Anadolu bölgesinde fetih politikaları ve siyasi hareketliliklere bağlı olarak şekillenen paralel bir seramik gelişimine işaret eder.

Karacahisar Kalesi'nde ele geçirilen buluntular bölgede tek renk sırlı ve boyalı kazıma bezemeli seramiklerin üretilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Beylikler dönemi seramikleri içerisinde çok sayıda Milet işi örnek de bulunmaktadır. (Kat. No. 139-183) Boyalı kazıma bezemeli seramikler ise benzer kompozisyon anlayışına sahip olmakla birlikte üslup bakımından farklılık gösteren örnekler de mevcuttur. Bu farklılık ise usta çeşitliliği ve usta-çırak ilişkisiyle açıklanabilmektedir. Bir bölgede üretilen seramiğin egemen siyasi kültüre mi yoksa üretim yapan ustanın kökenine bağlı olarak mı isimlendirilmesi gerektiği ayrıca üzerinde detaylı tartışılması gereken hususlardandır. Bizans döneminde muhtemelen Karacahisar dışında başka bir bölgede üretim yapan seramik ustalarının fethinden sonra kültürel geçmişleri yanı sıra hâkim kültürün beğeni anlayışını da form, bezeme ve kompozisyon özelliklerine yansıtmış olması muhtemeldir. Aynı zamanda Bizanslı ve Türk-İslam kültürüne hâkim seramik ustalarının birlikte üretim yapması da aynı oranda olasıdır. Karacahisar Kalesi 13.yüzyıl sonu-14.yüzyıl başı seramiklerinde de bu harmanlanmış etki açıkça takip edilebilmektedir. Ancak literatürde yaygın olarak geçiş dönemi olarak tanımlanan seramiklerinin kökeninin tespiti oldukça zordur. Buluntuların bir kısmının Karacahisar Kalesi'nde üretilmiş olabileceği bir kısmının ise ithal olarak gelmiş olması mümkündür. Mevcut veriler ile kesin olarak yerini tespit etmek mümkün görünmese de seramiklerin benzer örneklerinin dağılım alanı ithal örneklerin tek bir merkezde üretilmesine işaret etmektedir.

Konumuz seramiklerinin benzerleriyle Anadolu'da ve Anadolu dışında (Kırım) çeşitli bölgelerde karşılaşılmaktadır. Anadolu'da yapılan mevcut kale kazılarıyla karşılaştırıldığında yüz ölçümü olarak

oldukça büyük boyutlu olan Karacahisar Kalesi seramiklerinin Amorium (Afyonkarahisar)⁶¹, Aphrodisias (Aydın)⁶², Pergamon (İzmir)⁶³, Sardis (Manisa)⁶⁴, Milet (Aydın)⁶⁵, Metropolis (İzmir)⁶⁶, Ephesos (İzmir)⁶⁷, ve İstanbul⁶⁸ buluntularıyla neredeyse birebir şekildedeki benzerliği dikkati çekmektedir. Ayrıca İznik⁶⁹, Ayasuluk⁷⁰, St Jean Anıtı⁷¹, Beçin Kalesi⁷², Balat İlyas Bey Külliyesi⁷³, Manisa Gülgün Hatun Hamamı⁷⁴, Tire Kutu Han⁷⁵, Kütahya Kalesi⁷⁶ ile Anadolu'nun iç ve doğu kesimlerinde Akşehir⁷⁷, Malatya⁷⁸, Niğde⁷⁹ gibi çeşitli bölgelerde de benzer örneklerle karşılaşılmaktadır. Kırım'da Alushta, Funa gibi bölgelerde de 14-15.yüzyıla ait benzer seramikler görülmektedir.⁸⁰ Belirtilen bölgeler dışında Mezopotamya coğrafyasında farklı bezeme teknikleriyle yapılmış çeşitli dönemlere ait özellikle boyalı kazıma bezemeli çok yapraklı çiçek motifinden oluşan kompozisyon ve benzer üslupta örnekler bulunmaktadır.⁸¹ Mevcut kazı çalışmaları göz önüne alındığında coğrafi konum ve buluntu yoğunluğu özellikle Amorium ile Karacahisar arasında açık bir etkileşim olabileceğine işaret eder. Bölgedeki arkeolojik kazı alanlarının sınırlılığı dolayısı ile Amorium – Karacahisar arasında tanımlanan etkileşimin bölgedeki diğer yerleşim alanlarında da varlığını ileri yıllarda gerçekleşmesi olası çalışmalar teyit edebilir. Karacahisar Kalesinde tek renk sırlı seramik üretimi yapıldığı bilinmektedir.⁸² Amorium ve çevresinin ise hammaddenin bakımdan üretici potansiyelinin yüksek olduğu belirtilmektedir.⁸³ Birebir aynı seramiklerle farklı bölgelerde karşılaşılmaması bir merkezde aynı bezeme ve kompozisyon özelliklerine sahip seramiklerin seri şekilde üretilerek ticaretinin yapılmış olabileceğini göstermektedir. Mevcut çalışmalar değerlendirildiğinde Eskişehir, Afyonkarahisar, Aydın ve İzmir arasında ticareti yapılan bu seramiklerin Eskişehir ya da yakınında bir bölgede üretilmiş olabileceğini düşündürür. Ayrıca Manisa ve Muğla bölgelerinde de birebir aynı olmasa da benzer seramik üretimi yapıldığı görülmektedir. Malatya Şehabiyye-i Kübra Medresesi kazı çalışmalarında da yerel üretim benzer seramiklerin bulunması ise dikkat çekicidir. Ancak Malatya Battalgazi ilçesinin Ortaçağ'daki konumu ve seramik üretimi dikkate alındığında bu durum oldukça doğal bir sonuçtur. Karacahisar Kalesi boyalı kazıma

⁶¹ Lale Doğer ve Muhsine Eda Armağan "Amorium, Yukarı Şehir İç Sur Alanı Kazısından Geç Ortaçağ Sırlı Seramikleri Üzerine İlk Gözlemler", *Art-Sanat*, S.14, 2020, s.71-110.; Böhlendorf Arslan, *Glasierte Byzantinische...*, Tafel 108-110.

⁶² Veronique François, "Elements Pour L'histoire Ottomane d'Aphrodisias: La Vaisselle de Terre", *Anatolia Antiqua*, S.IX, 2001, s.147-190.; Muradiye Öztaşkın, "Byzantine and Turkish Glazed Pottery Finds from Aphrodisias," *Glazed Pottery of The Mediterranean and The Black Sea Region 10th-18th Centuries* (Ed. Sergei Bocharov, Veronique François, Ayrat Sitdikov), 2, Stratium, Kazan, 2017, ss.165-188.

⁶³ Jean Michel Spieser, *Die Byzantinische Keramik Aus der Stadtgrabung von Pergamon*. Walter de Gruyter, Berlin 1996.; Böhlendorf Arslan, *Glasierte Byzantinische...*, Tafel 97.

⁶⁴ Howard Crane, "Some Archaeological Notes on Turkish Sardis", *Muqarnas*, S.4, 1987, s.55.

⁶⁵ Jacques Burlot, Sylvie Yona Waksman, Beate Böhlendorf Arslan, Joanita Vroom, Sarah Japp and Iryna Teslenko, "The Early Turkish Pottery Productions in Western Anatolia: Provenances, Contextualization and Techniques", *XIth Congress AIECM3 on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings* (19-24 October 2015), 1, Koç University, Ankara 2017, p.427.

⁶⁶ Böhlendorf Arslan, *Glasierte Byzantinische...*, Tafel 125.

⁶⁷ Joanita Vroom, "Medieval Pottery from the Artemision in Ephesus: Imports and Locally Produced Wares," *Spatantike und Mittelalterliche Keramik aus Ephesos* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), 2005, p.17-38.; Böhlendorf Arslan, *Glasierte Byzantinische...*, Tafel 127.

⁶⁸ Böhlendorf Arslan, *Glasierte Byzantinische...*, Tafel 74-75,

⁶⁹ Özkul Fındık, İznik Roma Tiyatrosu....

⁷⁰ Gülgün Yılmaz, "Ayasuluk Kalesi ve St. Jean Anıtı Kazılarında Bulunan Seramikler", *XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* (18-20 Ekim 2012), 2, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2014, s.869-871.

⁷¹ Gülgün Yılmaz, "St. Jean (Aziz Yuhanna) Kilisesi Atrium Kazılarında Bulunan Seramik Eserler", *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul 2015, s.769-772.

⁷² Gök Gürhan, "1995-2009 Yılları Arasında Beçin...", 2009, s.45-70.

⁷³ Gök Gürhan, "2007-2008 Yıllarında Balat İlyas Bey...", 2011, s.301-332.

⁷⁴ Sevinç Gök Gürhan, "Beylikler Dönemi'ne Ait Sgraffito Teknikli ve Tek Renk Sırlı Kaplar (Manisa Gülgün Hatun Hamamı Buluntuları)", *Sanat Tarihi Dergisi*, C.XVII S.2, 2008, s.59-83.

⁷⁵ Hasan Uçar ve Aygül Uçar, "Tire Kutu Han Kazısı Beylikler ve Osmanlı Dönemi Seramikleri", *Sanat Tarihi Dergisi*, C.XXVII S.1, 2018, s.10.

⁷⁶ Sevinç Gök, "2020 Yılı Kütahya Kalesi Kurtarma Kazısı", *Kütahya Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Tarih Araştırmaları*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2021, s.114.

⁷⁷ Sevinç Gök Gürhan, *Akşehir Taş Medrese Müzesi'ndeki Türk Dönemi Seramikleri (2000-2001 Anıt Meydan'da Yapılan Kurtarma Kazısı Seramikleri)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s.123-128.

⁷⁸ Karasu ve Şen, *Malatya Battalgazi İlçesinde...*

⁷⁹ Yunus Emre Karasu, "Niğde/Tyana (Kemerhisar) Kazısı Türk-İslam Dönemi Seramikleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.31, 2022, s.29-31, 37.

⁸⁰ Тесленко, керамика крима..., s.219, 229.; Ирина Тесленко, "виробництво полив'яного посуду в криму за часів улуг улусу", *археологія і давня історія України*, C.4 S.29, 2018, s.45-47.

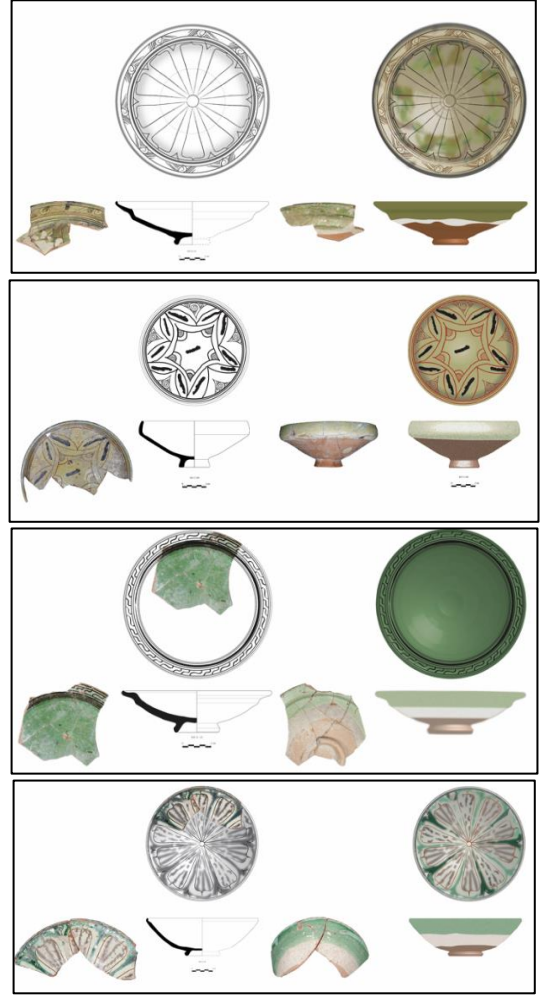
⁸¹ Watson, *Ceramics from Islamic Lands...*, s.142.; Grube, *Islamic Pottery of The Eighth...*, s.135, 277, 288.; Grube, *Cobalt and Lüstre...*, 1994, s.64, 126, 312; Charles K. Wilkinson, *Nishapur: Pottery of the Early Islamic Period*, Metropolitan Museum of Art, New York 1987, p.156.; Katarzyna Danys, "Glazed Pottery of The 9th-16th Centuries from Old Dongola", *Dongola 2015-2016: Fieldwork, Conservation and Site Management*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2019, p.207-213.; Fehervari, *Ceramics of the Islamic...*, p. 49, 85.

⁸² 2019-2021 kazı çalışmalarında ele geçirilen buluntular içerisinde yanı mamul olabileceği ön görülen örnekler bulunmaktadır.

⁸³ Doğer ve Armağan, "Amorium, Yukarı Şehir...", s.71.

seramiklerinin benzerlerinin Anadolu'nun batısında ağırlıklı olarak ticaretinin yapıldığı diğer bölgelerde ise benzerlerinin üretilmiş olması mümkündür. Beylikler döneminde özellikle tek renk sırlı bezemeli seramiklerin yakın bölgelere ticaretinin yapıldığı ve dip kısmın iç yüzeyine daire şeklinde yerleştirilen baskı bezemelerinden benzerlerinin yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. İznik Milet işi seramiklerde olduğu gibi konumuz örneklerinin de ticari amaçla üretildiği hatta İzmir üzerinden deniz aracılığıyla çok sayıda bölgeye de gönderilmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Bizans üretimi ya da etkisinde üretildiği yönünde görüşler bulunan özellikle boyalı kazıma bezemeli seramiklerin mevcut kazısı yapılan bölgeler dışında başta Balkanlar olmak üzere farklı bölgelerde üslup bakımından benzerlerinin bulunmaması bu örneklerin Beylikler döneminde Bizans ve Türk-İslam ustalarının seramik deneyimlerinin birleşmesinin bir yansıması olduğunu düşündürür. Boyalı kazıma bezemeli seramiklerin beylikler döneminde yaygınlaşmasında özellikle Memlük etkisinin oldukça fazla olduğunu düşünmekteyiz. Bu durumda da üretim yapan ustaların kültürel geçmişlerinden ziyade hâkim anlayış çerçevesinde üretim yaptıkları tahmin edilmektedir. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılma sürecine girmesinden sonra Anadolu'da etkin olan siyasi gücün Türk-İslam kültürüne ait olduğu ve bu köklü geçmişin Anadolu'da Beylikler dönemi seramik üretiminde de büyük etkisinin olması gerektiği göz ardı edilmemelidir. Genel olarak Anadolu'nun batısında birebir ve benzer örnekleri bulunan Karacahisar Kalesi özellikle tek renk sırlı seramiklerin benzer form örnekleri ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de karşılaşmak mümkündür. Ancak Karacahisar Kalesi seramikleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde Batı Anadolu bölgesi seramik üretimi ve ticari faaliyetleriyle bağlantısı açık şekilde takip edilebilmektedir. Doğuda üretilen seramiklerin bölgedeki varlığı ise ithal malzeme olarak ticari ilişkiler bağlamında değerlendirilmelidir.

Karacahisar Kalesi tek renk sırlı seramikler yanı sıra kazıma, boyalı kazıma, astar boyama ve akıtma bezemeli örneklerin benzerleri İznik başta olmak üzere Ayasuluk, St Jean Anıtı, Beçin Kalesi, Balat İlyas Bey Külliyesi, Manisa Gülgün Hatun Hamamı gibi Beylikler dönemi seramikleri ile Tyana (Niğde) ve Şehabiyye-i Kübra Medresesi (Malatya) kazı çalışmalarında görülmektedir. Ancak Bizans örnekleri dışındaki boyalı kazıma bezemeli bazı örnekler yer yer Bizans seramiklerini de çağrıştırmaktadır. Kültürel etkileşimin bir sonucu olan benzerliklerin ticari değeri yüksek olan seramiklerde yoğunlaşması da oldukça doğaldır. Aphrodisias, Pergamon, Sardis, Ephesus ve Amorium hatta Milet⁸⁴ bölgelerinde birebir aynı örnekleri bulunan boyalı kazıma bezemeli seramiklerin Anadolu'nun batısında görülmesi siyasi etkenlerle ve fetih politikalarıyla bağlantısı yanı sıra bu seramiklerin Beylikler dönemindeki yaygın kullanımından kaynaklanmaktadır.

Görsel 8. Karacahisar Kalesi Seramikleri- Renklendirme ve Üç Boyutlu Modelleme Örnekleri⁸⁵

⁸⁴ Böhlendorf Arslan, "Die Beziehungen Zwischen ...", s.153-156.; C. S. Lightfoot, "Amorium Excavations 1993: The Sixth Preliminary Report", *Anatolian Studies*, S.44,1994, p.105-128.

⁸⁵ Seramiklerin renklendirme ve 3-D Modelleme çalışmalarında görev alan kazı ekibi üyeleri Mert Keke, Nurten Kanbur, Aleyna Bayraktar ve Ekrem Hâbil Yurt'a çok teşekkür ederiz.

Görsel 9. Karacahisar Kalesi Seramikleri Benzer Örneklerinin Dağılım Alanı

Sonuç

Konumu itibari ile son derece stratejik bir konumda bulunan Eskişehir Antik Dönemden itibaren gerek kent dokusu gerekse sınırları itibari ile oluşum ve değişim süreçleri sonrasında şekillenerek günümüze ulaşmıştır. Antik dönemde kentin fiziksel yapısı ve sınırlarına dair bilgiler son derece sınırlıdır. Ele aldığımız konu bağlamında özellikle altını çizmek gerekir ki gerek tarihsel kayıtlar gerekse mimari kalıntılar Bizans döneminde Dorylaion kentinin birisi Şarhöyük ve çevresi diğeri ise Karacahisar Kalesi olmak üzere iki temel nüveden oluştuğunu düşündürmektedir. Bizans askeri sisteminde Dorylaion'un Malagina'dan sonra Anadolu'ya açılan ikinci aplekta olduğu bilinmektedir ve Karacahisar Kalesi bu aplekta içerisinde korunaklı yapısı ile stratejik bir rol üstlenmiş olmalıdır. 11. yüzyıldan itibaren Bizans ve Selçuklu sınırında oldukça önemli bir konumda olan kentin bu stratejik rolünü 1288 yılında Osman Gazi tarafından kalenin fethedilmesine kadar devam ettiği, Osmanlı döneminde de dönemin askeri ve siyasi şartlarına bağlı olarak önemini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kalede bugüne kadar gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar sırasında tespit edilen sikkeler I. Murad döneminden başlayan ve Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar kesintisiz süreklilikte bir Osmanlı iskanını ortaya koymuştur. Tarihsel kayıtlar bu iskanın Osman Gazi dönemi ile birlikte başladığına işaret etmektedir. Kaledeki sikkelerin dağılımı Erken Osmanlı döneminde çağdaş beyliklerden özellikle Germiyan ve Karamanoğulları Beylikleri ile de yoğun bir ilişkinin varlığını düşündürmektedir.

Bu bağlamda Karacahisar Kalesi kazılarında bulunan ve bu makalede incelenen seramik bulgular da sikkelerin kaynaklık ettiği çıkarımları destekler nitelikte sonuçlar sunmaktadır. Karacahisar Kalesi'nde ele geçirilen seramiklerin ağırlıklı olarak geçiş dönemi ve 14.- 15. yüzyıl Beylikler dönemine ait olduğu ve Batı Anadolu'daki örnekleri ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bazı yayınlarda genellikle Bizans üretimi olduğu ya da Bizans etkili üretimler olabileceği yorumlanan erguvan (kahverengi), yeşil ve hardal sarısı boyalı kazıma bezemeli seramiklerde yer alan çok yapraklı çiçek motifi Anadolu Selçuklu seramiklerinden uyarlanarak yeni bir üslup anlayışıyla ele alınmış olmalıdır. Mevcut seramik buluntuları 13. yüzyıl - 15. yüzyıl başı arasında kalede seramik üretimi ya da ticaretinin yapılmış olabileceğini göstermekle birlikte henüz kesin yargılara olanak sağlayacak bir firın tespiti yoktur. Kalenin fethinin ardından gerek kuruluş tarihine dair sembolik önemi gerekse stratejik konumu sebebi ile özellikle savunmaya yönelik olarak oldukça yoğun bir nüfusa sahip olduğu düşünülen kale çevresinde, söz konusu nüfusa bağlı yoğun bir ticaret beklentisi yanlış olmayacaktır. Geçiş dönemi olarak tabir edilen 13.yüzyıl sonu-14.yüzyıl başı arasında tarihlenen seramiklerin 13.yüzyıl Anadolu seramik sanatının ve Bizans örneklerinin etkisiyle şekillendiği ve 14.yüzyıl başından itibaren ise diğer Beylikler ve İzmit üretimiyle paralellik gösterdiği anlaşılmakta; mevcut buluntular ayrıca İran, Suriye, Mısır sanatının da bu gelişim üzerinde etkisinin olduğuna işaret etmektedir.

Bahsi geçen tespit ve çıkarımlar arkeolojik diğer bulgular ve tarihsel veriler ile uyumlu bir tablo sunmaktadır. Kalede 2019-2021 yılları arasında ele geçirilen sikkeler içerisinde Osmanlı sikkeleri dışında en yoğun sikke buluntularının Germiyanoglu ve Karamanoğlu Beyliklerine ait olması, aynı zamanda söz konusu iki beyliğin 14. yüzyılda Osmanlı Beyliği ile en yoğun ilişkide olduğu beylikler olması dikkat çekicidir. I. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde Osmanlı Beyliği'nin nerede ise tüm Batı Anadolu Beylikleri üzerinde hakimiyet kurması ve birçoğunun Osmanlı'ya tabi olduğu göz önüne alındığında, seramiklerde karşımıza çıkan ortak dilin oluşumunda ekonomik ilişkilerin/ticaretin yanı sıra Osmanlı topraklarına gelen nüfus içerisinde bulunması olası seramik ustaların etkileri de göz ardı edilmemelidir.

Yeni kurulan uygarlıkların oluşum süreçlerinde sosyo-kültürel ve toplumsal yapı ile birlikte, ekonomik, askeri, siyasi ve kurumsal yapı da dahil olmak üzere bir olguda çoğulcu bir anlayış, arayışlar son derece doğaldır ki sanatı da bu olguların dışında tutmak mümkün değildir. Karacahisar Kalesi özelinde bu çalışmaya konu seramik örnekleri de bu oluşum ve değişim sürecinin etkilerini yansıtmaktadır. Önceki satırlarda altı çizilen 13.yüzyıl sonu-14.yüzyıl başı seramiklerinin 13.yüzyıl Anadolu seramik sanatının ve Bizans örneklerinin etkisiyle şekillendiği ve 14.yüzyıl başından itibaren ise diğer Beylikler ve İzmit üretimiyle paralellik gösterdiği yönündeki tespitler bu oluşum ve değişim sürecinin yansımalarını sunmaktadır. 14. yüzyıl Osmanlı mimarisinde çok açık biçimde izlenen Selçuklu ve yerel unsurların etkisi göz önüne alındığında, seramik sanatının da mimariye çok paralel bir çizgide oluşum ve değişim süreçleri yaşadığı anlaşılmaktadır. Mimariyen farklı olarak seramiklerin taşınabilirliği ve ticari bir unsur olması bu etkileşimin daha çeşitli ve daha yaygın olarak karşımıza çıkmasının temel sebebi olarak yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- Altınsapan, Erol ve Gerengi, Ali, "Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazısı Çalışmalarında Bulunan Bir Grup Sikkeler", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5 S.58, 2017, s. 1-9.
- Altınsapan, Erol ve Palalı, Meydan, *Osmanlı Beyliğinin Kurulduğu Yer, Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazısı Buluntuları (2011-2014)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2018.
- Altınsapan, Erol, Demirel Gökalp, Zeliha, Yilmazyaşar, Hasan ve Gerengi, Ali, "2011-2014 Kazıları Işığında Eskişehir Karacahisar Kalesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.3, C.10, 2015, s.621-633.
- Armstrong, Pamela "Byzantine and Later Settlements in Eastern Phokis", *British School at Athens*, S.84, 1989, s.1-47.
- Armstrong, Pamela and Günsenin, Nergis "Glazed Pottery Production at Ganos", *Anatolia Antiqua*, 1995, p.179-201.
- Arthur, Paul, *Bizans ve Türk Dönemi'nde Hierapolis (Pamukkale)*, (Çev. Nalan Fırat), Ege Yayınları, İstanbul, 2006.
- Âşikpaşazâde, *Osmanlı Tarihi (1285-1502)*, Haz. Necdet Öztürk, 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.
- Attaleiates, Mikhael. *Tarih*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- Bikic, Vesna, *Gradska Keramika Beograda (16-17. vek)*, Beograd 2003.
- Blackman, M. James and Redford, Scott "Neutron Activation Analysis of Medieval Ceramics from Kinet, Turkey, especially Port Saint Symeon Ware", *Ancient Near Eastern Studies*, C.XLII, 2005, s.83-186.
- Böhlendorf Arslan, Beate, "Die Beziehungen Zwischen Byzantinischer und Emiratszeitlicher Keramik", *Ortaçağ'da Anadolu: Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2002, s.135-156.
- Böhlendorf Arslan, Beate, *Glasierte Byzantinische Keramik aus der Türkei I-III*, Ege Yayınları İstanbul, 2004.
- Böhlendorf Arslan, Beate, "Keramikproduktion im byzantinischen und türkischen Milet", *ISTMITT*, 58, 2008, s.371-407.
- Burlot, Jacques, Waksman, Sylvia Yona, Bellot-Gurlet, Ludovic, Simsek Francı, Gulsu, The glaze production technology of an early Ottoman pottery (mid-14th(?)-16th century): The case of "Miletus Ware", *Journal of Archaeological Science: Reports*, S.29, 2020, s.1-11.
- Bursalı, Muradiye, *Eskişehir Karacahisar Kalesi Sgraffito Dekorlu Ortaçağ Seramikleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007.
- Crane, Howard, "Some Archaeological Notes on Turkish Sardis", *Muqarnas*, (4), 1987, s.43-58.
- Danys, Katarzy, "Glazed Pottery of The 9th-16.th Centuries from Old Dongola", *Dongola 2015-2016: Fieldwork, Conservation and Site Management*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2019, s. 203-225.
- Doğer, Lale, "Daskyleion II: Hisartepe/Daskyleion Kazısı Bizans Seramikleri" *Prof. Dr. Tomris Bakır'a Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul 2014.
- Doğer, Lale and Armağan, Muhsine Eda, "Byzantine Glazed Pottery Finds from Aigai (Aiolis) Excavations", *Glazed Pottery of The Mediterranean and The Black Sea Region 10th-18th Centuries* (Ed. Sergei Bocharov, Veronique François, Ayrat Sitdikov), 2, Stratium, Kazan, 2017, s.107-133.
- Doğer, Lale ve Armağan, Muhsine Eda "Amorium, Yukarı Şehir İç Sur Alanı Kazısından Geç Ortaçağ Sırlı Seramikleri Üzerine İlk Gözlemler", *Art-Sanat*, S.14, 2020, s.71-110.
- Doğru, Halime, "Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundaki Önemi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir, 2001, ss.121-122.
- Parman, Ebru, "Eskişehir Karacahisar Kalesi 2001 Yılı Kazısı Çalışmaları", *24. Kazısı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 2003, s.69-79.
- Fehervari, Geza, *Ceramics of the Islamic World: in the Tareq Rajab Museum*, L. B. Tauris Publishers, London-Newyork, 2000.
- François, Veronique, "Les ateliers de céramique byzantine de Nicée/Iznik et leur production (Xe-début XIVe siècle)", *Bulletin de correspondance hellénique*, C.121 S.1, 1997, s.411-442.
- François, Veronique, "Elements Pour L'histoire Ottomane d'Aphrodisias: La Vaisselle de Terre," *Anatolia Antiqua*, S.IX, 2001, s.147-190.
- Gompertz, George M., *Celadon Wares*, Faber & Faber, London 1980.
- Gök Gürhan, Sevinç, *Akşehir Taş Medrese Müzesi'ndeki Türk Dönemi Seramikleri (2000-2001 Anıt Meydan'da Yapılan Kurtarma Kazısı Seramikleri)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.
- Gök Gürhan, Sevinç "Beylikler Dönemi'ne Ait Sgraffito Teknikli ve Tek Renk Sırlı Kaplar (Manisa Gülgün Hatun Hamamı Buluntuları)", *Sanat Tarihi Dergisi*, C.XVII S.2, 2008, s.59-83.

- Gök Gürhan, Sevinç, “1995-2009 Yılları Arasında Beçin Kazısı’nda Ortaya Çıkarılan Seramiklerin Değerlendirilmesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C.XVIII S.2, 2009, s.45-70.
- Gök Gürhan, Sevinç, “2007-2008 Yıllarında Balat İlyas Bey Külliyesi’nde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmalarında Ortaya Çıkarılan Seramikler”, *Balat İlyas Bey Külliyesi* (Ed. M. Baha Tanman, Leyla Kayhan Elbirlık), MAS Matbaacılık, İstanbul, 2011, s.301-332.
- Gök, Sevinç, “2020 Yılı Kütahya Kalesi Kurtarma Kazısı”, *Kütahya Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Tarih Araştırmaları*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2021, s.91-118.
- Grube, Ernst, *Islamic Pottery of The Eighth To The Fifteenth Century in The Keir Collection*. Faber and Faber Limited, London, 1976.
- Grube, Ernst, *Cobalt and Lüstre: The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art*, Oxford University Press United States, 1994.
- Güneş, Cüneyt, *Bizans Anadolu’sunda Askeri ve İdari Bir Sistem: Tema Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2021.
- Doğru, Halime, “Osman Bey’in İlk Fethi: Karacahisar Kalesi Yüzev Araştırması 1999”, *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, Ankara 2001, s.41-50.
- Haddon, Rosalind Anne Wade, *Fourteenth Century Fine Glazed Wares Produced in The Iranian World, and Comparisons with Contemporary Ones From The Golden Horde and Mamlük Syria/Egypt*. PhD Thesis. SOAS, University of London, 2011.
- Hayes, John W., *Excavations at Saraçhane in Istanbul: The Pottery*, 2, Princeton University Press, Washington, 1992.
- İnalçık, Halil, “Karacahisar / Karacaşehir Üzerinde Bir Belge”, *VIII. Uluslararası Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi*, Ed. Nurcan Abacı, Lulu Press, Morrisville 2006, s.9-12.
- İnanan, Filiz, “Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı Sırlı Bizans Seramik Buluntularının Ön Değerlendirmesi”, *TÜBA-AR*, S.15, 2012, ss.147-160.
- İznik, Erkan, “Eski Çağda Sessiz Bir Anadolu Kenti Dorylaeum”, *Kepikeç*, 2003, s. 65-76.
- İznik, Erkan, “Roma İmparatorluk Döneminde Dorylaeum’un Genel Görüntüsü”, *I. Uluslararası Düinden Bugüne Eskişehir Sempozyumu Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapı* (12-15 Mayıs 2004), T. C. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s. 369-380.
- Burlot, Jacques, Waksman, Sylvie Yona, Böhlendorf Arslan, Beate, Vroom, Joanita, JAPP, Sarah and Teslenko, Iryna, (2017). “The Early Turkish Pottery Productions in Western Anatolia: Provenances, Contextualization and Techniques”, *XIth Congress AIECM3 on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings* (19-24 October 2015), 1, Koç University, Ankara, 2017, s.27-430.
- Jenkins, Marilyn, *Raqqa Revisited: Ceramics of Ayyubid Syria, The Metropolitan Museum of Art*, New York 2006.
- Skyllitzes, John, *A Synopsis of Byzantine History: 811-1057*, 3. (Çev. John Wortley), Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Karasu, Bekir, Andaş, Ülkü Melda ve Ak, Gizem, “Celadon Glazes”, *El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi*, C.6 S.2, 2019, s.388-413.
- Karasu, Yunus Emre, *Komana Anadolu Selçuklu Çağı Seramikleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
- Karasu, Yunus Emre, “Komana Örneği Üzerinden Anadolu Selçuklu Dönemi Kırım Seramik Ticareti ve Usta Göç Hareketliliği”. *Karadeniz Araştırmaları*. C.XVIII S.71, 2021, s.717-733.
- Karasu, Yunus Emre, “Niğde/Tyana (Kemerhisar) Kazısı Türk-İslam Dönemi Seramikleri”. *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.31, 2022, s.1-41.
- Karasu, Yunus Emre ve Şen, Korkmaz, *Malatya Battalgazi İlçesinde Bir Seramik Üretim Merkezi: Şehabiyye-i Kübra Medresesi Kurtarma Kazısı (Çini, Seramik, Fincan, Lüle)*, Ege Yayınları, İstanbul 2022.
- Kinnamos, *Ioannes Kinnamos’un Historia’sı (1118-1176)*, (Yay. Haz. I. Demirkent), Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara, 2020.
- Köroğlu, Gülgün, “Glazed Pottery from Cyprus and the Hatay-Çukurova Region in the Mersin-Yumuktepe Excavations”, *Çanak Byzas 7* (Ed. Beate Böhlendorf Arslan, Ali Osman Uysal, Johanna Witte Orr), Ege Yayınları, İstanbul, 2007, s.441-456.
- Lightfoot, C. S., “Amorium Excavations 1993: The Sixth Preliminary Report”, *Anatolian Studies*, S.44, 1994, s.105-128.
- Macioszek, Amelia, “Celedons in China, Their Fustat Finds, And Imitations in The Islamic World”, *The Artistic of Non-European Cultures*, Tako, 2012, s.31-47.
- Maktal Canko, Dilek, “İzmir Kadifekale (Smyrna Akropolis) Bizans Sarnıcı Buluntusu (2015) Seramik Örneği Işığında Geç Bizans Sırlı Seramiklerinde Heksagram (Davus Yıldızı) Sembolü”, *Akademik Hassasiyetler*, S.6, 2019, s.85-107.
- Mason, Robert B., “Criteria for the Petrographic Characterization of Stonepaste Ceramics”, *Archaeometry*, C.37 S.1, 1995, s.307-321.
- Mason, Robert B. and Tite, M. S., “The Beginnings of Islamic Stonepaste Technology”, *Archaeometry*, C.36 S.1, 1994, s.77-91.
- Neşri, Mehmed, *Cihannümâ - Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, (Haz. N. Öztürk), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008.

- Mercangöz, Zeynep, “Kuşadası, Kadıkalesi’nde Geç Bizans Çağı Ticari Üretimlerine İlişkin Arkeolojik Bulgular”, *Bizanslı Ustalar-Latin Patronlar: Kuşadası Yakınındaki Kadıkalesi Kazıları Işığında Anaia Ticari Üretiminden Yansımalar* (Ed. Zeynep Mercangöz), Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s.25-58.
- Meriç, Zeynep Adile ve Ekin Meriç, Aygül, “2012-2019 Yılları Arasında İznik Roma Tiyatrosu’nda Bulunan Bizans Sırlı Seramiklerinin Değerlendirilmesi”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.54, 2021, s.49-66.
- Khoniates, Niketas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri) Niketas*, (Çev. F. Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.
- Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi: Osmanlı Tarihi (1288-1502)*, (Haz. N. Öztürk, Bilge), Kültür Sanat, İstanbul 2014.
- Özkul Fındık, Nurşen, *İznik Roma Tiyatrosu Kazı Buluntuları (1980-1995) Arasındaki Osmanlı Seramikleri*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Özkul Fındık, Nurşen, “Human Figures on Ceramics from Misis in Medieval Anatolia”, *Glazed Wares: as Cultural Agents in the Byzantine, Seljuk, and Ottoman Lands*, Anamed, İstanbul, 2021, ss.215-233.
- Öztaşkın, Muradiye, “Eskişehir Karacahisar Kalesi Ortaçağ Seramiklerinden Bir Grup: Yeşil ve Erguvan Lekeli Seramikler”, *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* (14-16 Ekim 2009), Ege Yayınları, İstanbul, 2010, s.525-535.
- Öztaşkın, Muradiye, “Byzantine and Turkish Glazed Pottery Finds from Aphrodisias,” *Glazed Pottery of The Mediterranean and The Black Sea Region 10th-18th Centuries* (Ed. Sergei Bocharov, Veronique François, Ayrat Sitdikov), 2, Stratium, Kazan, 2017, s.165-188.
- Palalı, Meydan, *Eskişehir Karacahisar Kalesi 2011-2014 Yılları Kazı Buluntuları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2015.
- Papanikola-Bakirtzis, Dimitra, Mavrikiou, Fofu N. and Bakirtzis, Charalambos, *Byzantine Glazed Pottery in The Benaki Museum*, Benaki Museum. Atina 1999.
- Parman, Ebru, “Edirne Arkeoloji Müzesinde Bulunan Enez 1990 Yılı Bizans Sırlı Keramikleri”, *Anadolu Araştırmaları*, S.14, 1996, s.391-414.
- Redford, Scott, “Portable Palaces: On the Circulation of Objects and Ideas about Architecture in Medieval Anatolia and Mesopotamia”, *Medieval Encounters*, S.18, 2012, s.382-412.
- Redlak, Malgorzata, “Syro-Egyptian Underglazed Painted Ceramics from Lom El-Dikka 13th-15th Century Study Report (2002/2003)”, *Polish Archaeology in the Mediterranean*, C.XV, 2004, s.46-52.
- Redlak, Malgorzata, “Egyptian imitations of Chinese celadon from the 14th-15th centuries found at Kom el-Dikka in Alexandria”, *Polish Archaeology in the Mediterranean*, C.XXVI S.1, 2017, s.59-84.
- Shinhee, Park, “Çin Seramiklerinin Yolcuğu”, *Seramiklerin Kavşak Noktası-Türkiye: Doğu ve Batının Buluştuğu Yer*, Kwon Doo Hyun, Kore 2007, s.70-77.
- Spieser, Jean Michel, *Die Byzantinische Keramik Aus der Stadtgrabung von Pergamon*. Walter de Gruyter, Berlin, 1996.
- Stern, Edna, Toueg, Ron and Shapiro, Anastasia, “Mamluk and Early Ottoman Pottery from Ramla: Defining Local and Imported Fabrics”, *Atiqot*, S.96, 2019, s.129-170.
- Strabon, Geographika: *Antik Anadolu Coğrafyası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Şen, Korkmaz ve Karasu, Yunus Emre, *Arkeolojik Veriler Işığında Bitlis Kale Kazısı Seramik Buluntuları (2018-2019 Yılı Kazı Dönemi)*, Ege Yayınları, İstanbul, 2021.
- Theophanes, *The Chronicle of Theophanes*, (Çev. Harry Turtledove), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1982.
- Theophanes, *Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus .Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, (Haz. I. Bekker, Impensis Ed. Weberi), Bonn 1838.
- Tonghini, Cristina, *Qal’at Ja’bar Pottery: A Study of a Syrian fortified site of the late 11th-14th centuries*, Oxford University Press Unites States, 1998.
- Uçar, Hasan, “Glazed and Unglazed Ceramics from the Excavations at the Edirne Palace (Saray-ı Cedîd-i Amire) in 2013 and 2014”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.10 S.19, 2020, s.35-60.
- Uçar, Hasan ve Uçar, Aygül, “Tire Kutu Han Kazısı Beylikler ve Osmanlı Dönemi Seramikleri”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C.XXXVII S.1, 2018, s.1-33.
- Vroom, Joanita, “Medieval Pottery from the Artemision in Ephesus: Imports and Locally Produced Wares,” *Spatantike und Mittelalterliche Keramik aus Ephesos* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), 2005, s.17-28.

Waksman, Sylvia Yona and Spieser, Michel, "Byzantine Ceramics Excavated in Pergamon: Archaeological Classification and Characterization of the Local and Imported Productions by PIXE and INAA Elemental Analysis, Mineralogy, and Petrography", *Materials Analysis of Byzantine Pottery* (Ed. Henry Maguire), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 1997, s.105-134.

Watson, Oliver, *Ceramics from Islamic Lands: Kuwait National Museum The Al-Sabah Collection*, Thames & Hudson, 2004.

Watson, Oliver, "Revisiting Samarra: the Rise of Islamic Glazed Pottery", *Beitrage zur Islamischen Kunst und Archaologie*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 2014, s.123-142.

Wilkinson, Charles K. *Nishapur: Pottery of the Early Islamic Period*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1987.

Yenişehirlioğlu, Filiz, "İstanbul-Tekfur Sarayı-Osmanlı Dönemi Çini Fırınları ve Eyüp Çömlekçiler Mahallesi Yüzey Araştırmaları", *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Sonuçları Toplantıları*, (12), 1994, s.535-566.

Yılmaz, Gülgün, "Edirne-Zindanaltı Kurtarma Kazılarında Bulunan Erken Osmanlı Seramikleri-I", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, S.9, 2009, s.25-42.

Yılmaz, Gülgün, "Ayasuluk Kalesi ve St. Jean Anıtı Kazılarında Bulunan Seramikler", *XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* (18-20 Ekim 2012), 2, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2014, s.863-871.

Yılmaz, Gülgün, "St. Jean (Aziz Yuhanna) Kilisesi Atrium Kazılarında Bulunan Seramik Eserler", *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul, 2015, s.767-779.

Zhiyan, Li and Wen, Cheng, *Chinese Pottery and Porcelain: Tradational Chinese Arts and Culture*, Foreign Languages Press, Beijing, 1997.

Алядінова, Д.Ю., Тесленко, І.Б., Майко В.В., "кераміка з розкопок зольника османського періоду в портовій частині сугдеї (по матеріалам досліджень 2010 р.)", *Древняя и средневековая Таврика*, 2015, s.492-511.

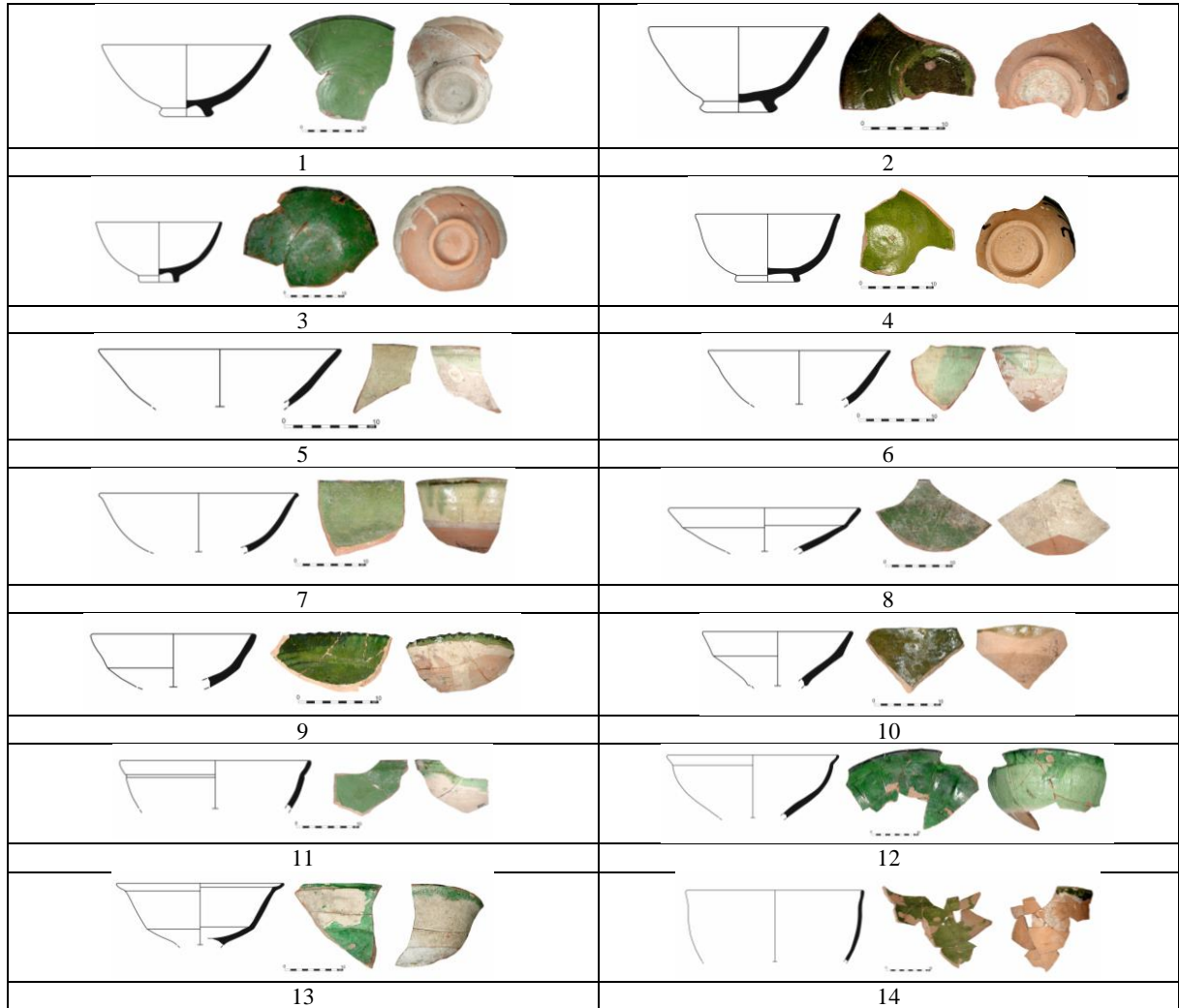
Тесленко, І. Б., *кераміка крима Хv века*, Київ: Інститут археології національної академії наук України, 2021.

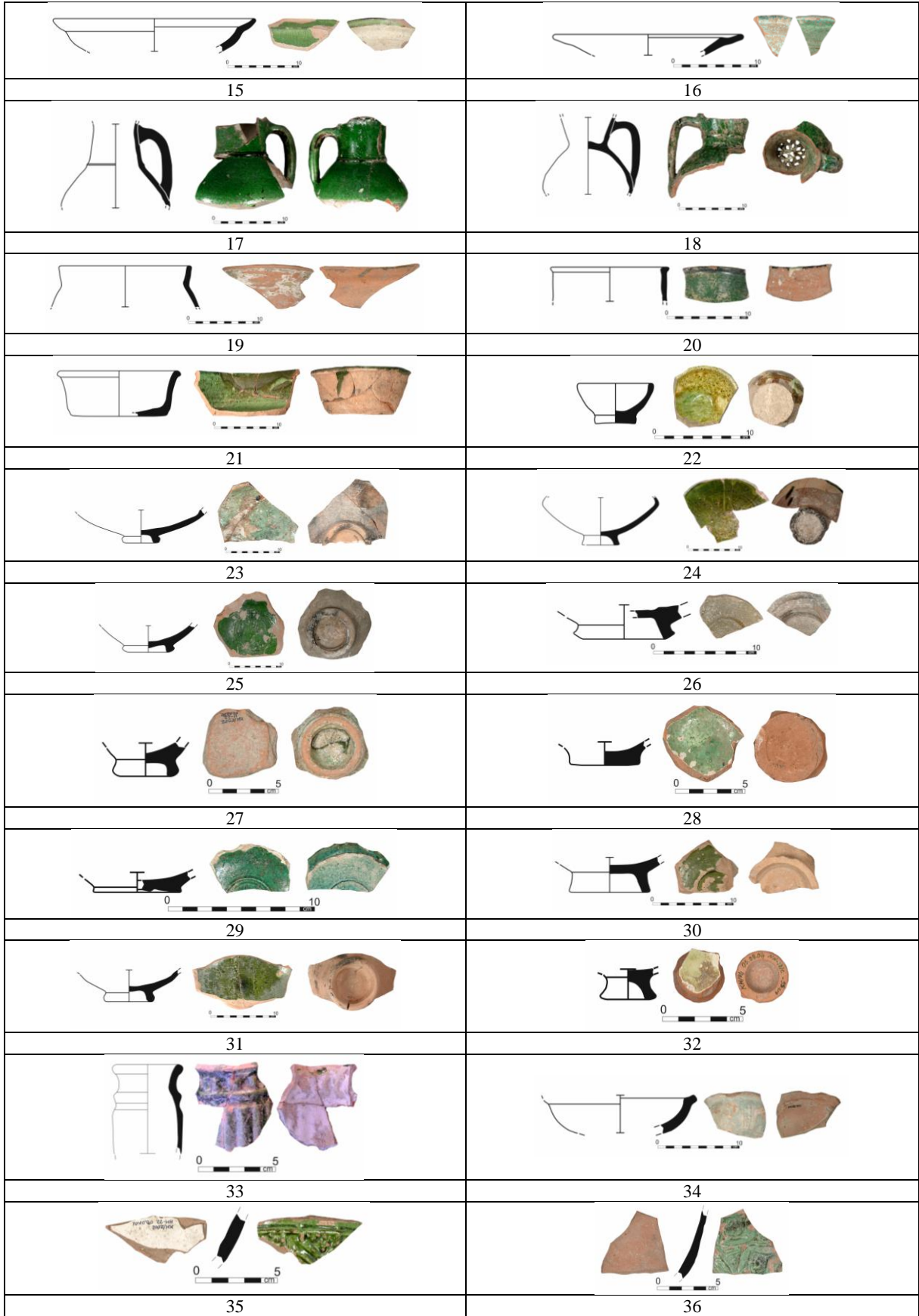
Тесленко, і. Б., "виробництво полив'яного посуду в криму за часів улуг улусу", *археологія і давня історія України*, 4 (29), 2018, s.7-83.

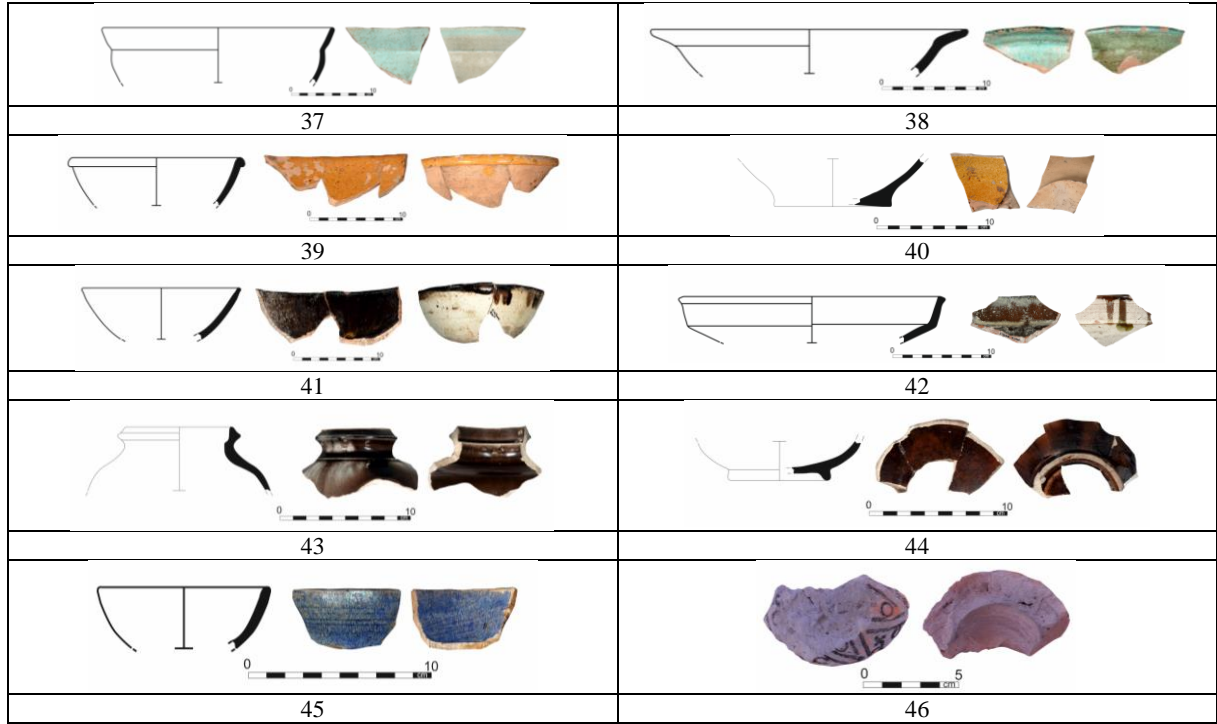
Tablo I: Tek Renk Sırlı Seramikler

Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek/ Dağılım/ Pişme Derecesi	Ölçü
1	2001- P-20/6	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika,Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm D: 7 cm
2	2001- HH-22	Tek Renk Sırlı	10 R 4/8	Mika,Kireç, Kum,Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 21 cm D: 8 cm
3	2013 - L-4	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika,Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 21 cm D: 6 cm
4	2009 - X-1/C	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 20 cm D: 8 cm
5	2001- Kaleönü Sondaj	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
6	2001- Kaleönü Sondaj	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
7	2001- Kaleönü Sondaj	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
8	2001- Kaleönü Sondaj	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
9	2012-2013	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 20 cm
10	2012-2013	Tek Renk Sırlı	5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm
11	2001- PP-21	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 30 cm
12	2001- HH-22	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 36 cm
13	2000 – Sondaj-3	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
14	2012 - X-13	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 40 cm
15	2009 - Yüzey	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
16	2001- Kaleönü Sondaj	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm
17	2002 S-20/6	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
18	2000 Sur-Kule Arası	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
19	2001- Kaleönü S.	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 18 cm
20	2001- Kaleönü S.	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 13 cm
21	2012-2013	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 18 cm D: 14 cm
22	2012-2013	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 8 cm D: 4 cm
23	2001- ?	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 6 cm
24	2001 - HH-22	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 6/4	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 6 cm
25	2002 - 11-22	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 8 cm
26	2002 - 11-22	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 8 cm
27	2002 - 11-22	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	D: 4 cm
28	2002 - PP-22	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 5 cm
29	2002 - PP-22	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 8/1	Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 6 cm
30	2002 - PP-22	Tek Renk Sırlı	5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	D: 9,6 cm
31	2001- Kale önü Sondaj	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	D: 7 cm
32	2004 - NN-18/C	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 3 cm

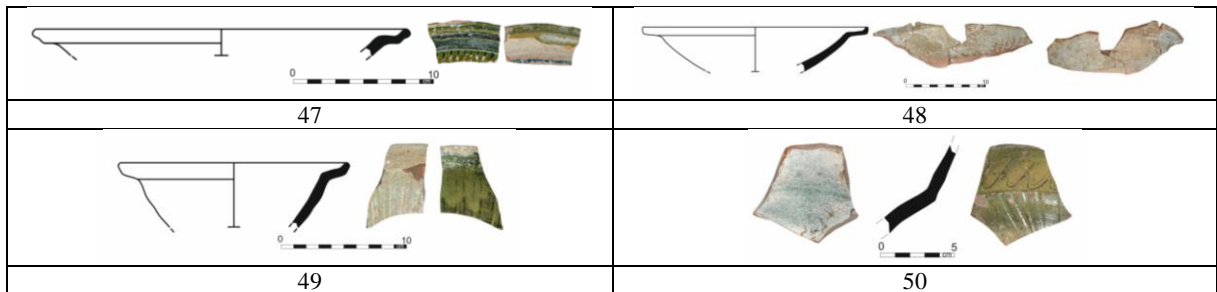
33	2013 - Z-10	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 4 cm
34	2001- OO-22	Tek Renk Sırlı (Kalıp Baskı)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
35	2001- HH-22	Tek Renk Sırlı (Kalıp Baskı)	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
36	2009 - Yüzey	Tek Renk Sırlı (Kalıp Baskı)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
37	2000 - Kule A	Tek Renk Sırlı	10 R 6/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
38	2005 - NN-19/6	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 30 cm
39	2012-2013	Tek Renk Sırlı	5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 18 cm
40	2012-2013	Tek Renk Sırlı	5 YR 8/4	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 10 cm
41	2000 - Kule A	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 18 cm
42	2000 - Kule A	Tek Renk Sırlı	10 R 5/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
43	2012-2013	Tek Renk Sırlı	N	Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 8 cm
44	2012-2013	Tek Renk Sırlı	N	Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7 cm
45	2012-2013	Tek Renk Sırlı	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 9 cm
46	2013 - V-3	Tek Renk Sırlı	5 YR 6/1	Mika, Kireç, Kum, Şamot	Orta/Düzenli/İyi	-

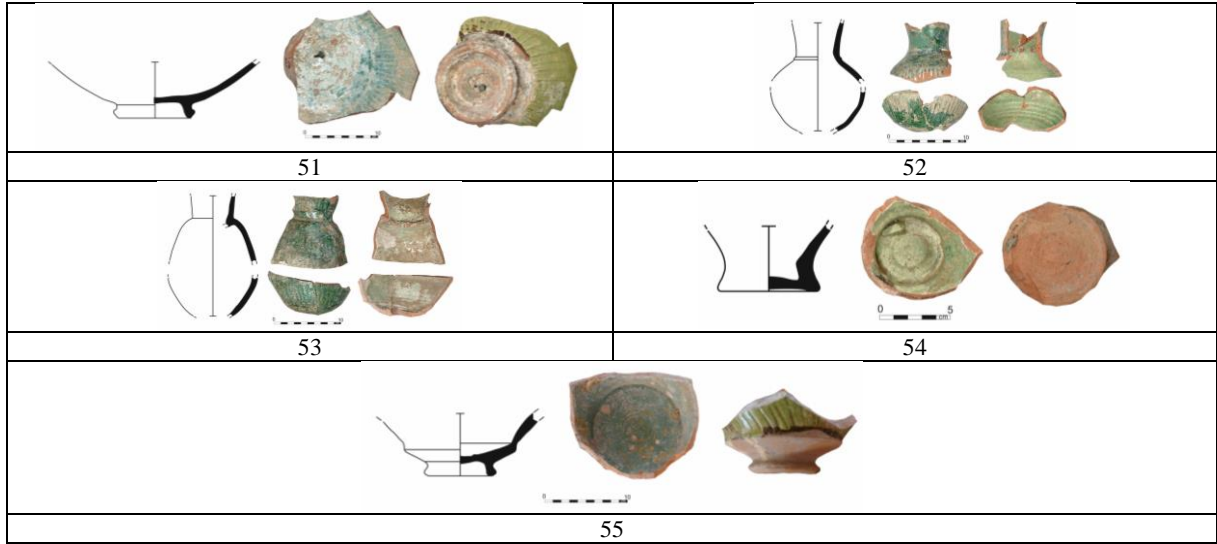

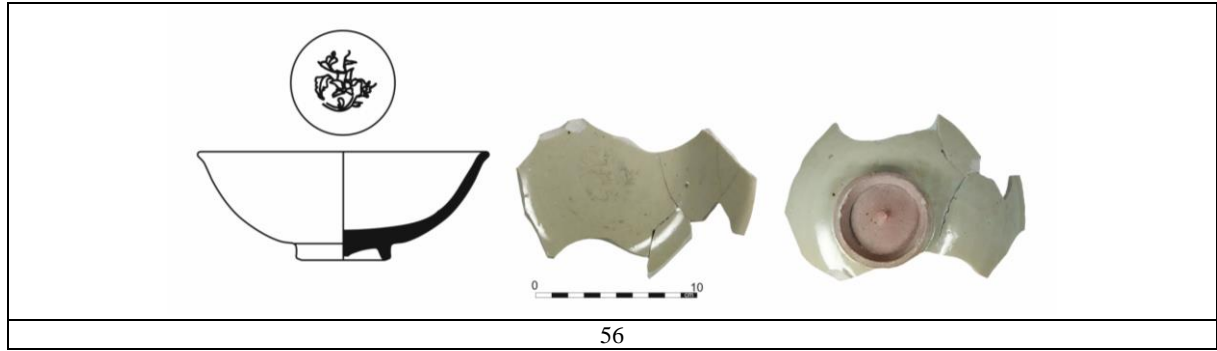
Tablo II: Tek Renk Sırlı - Milet İşi

Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek/ Dağılım/ Pişme Derecesi	Ölçü
47	2002 - P-20/6	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
48	2000 - Güney Kule	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
49	2001- Kaleönü Sondaj	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 18 cm
50	2009 - X-1	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
51	2000 - Kule A	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	D: 10 cm
52	2001- HH-22	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
53	2001 - HH-22	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
54	2001- HH-22	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 6 cm
55	2012 - Z-5	Tek Renk Sırlı (Milet İşi)	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 8 cm

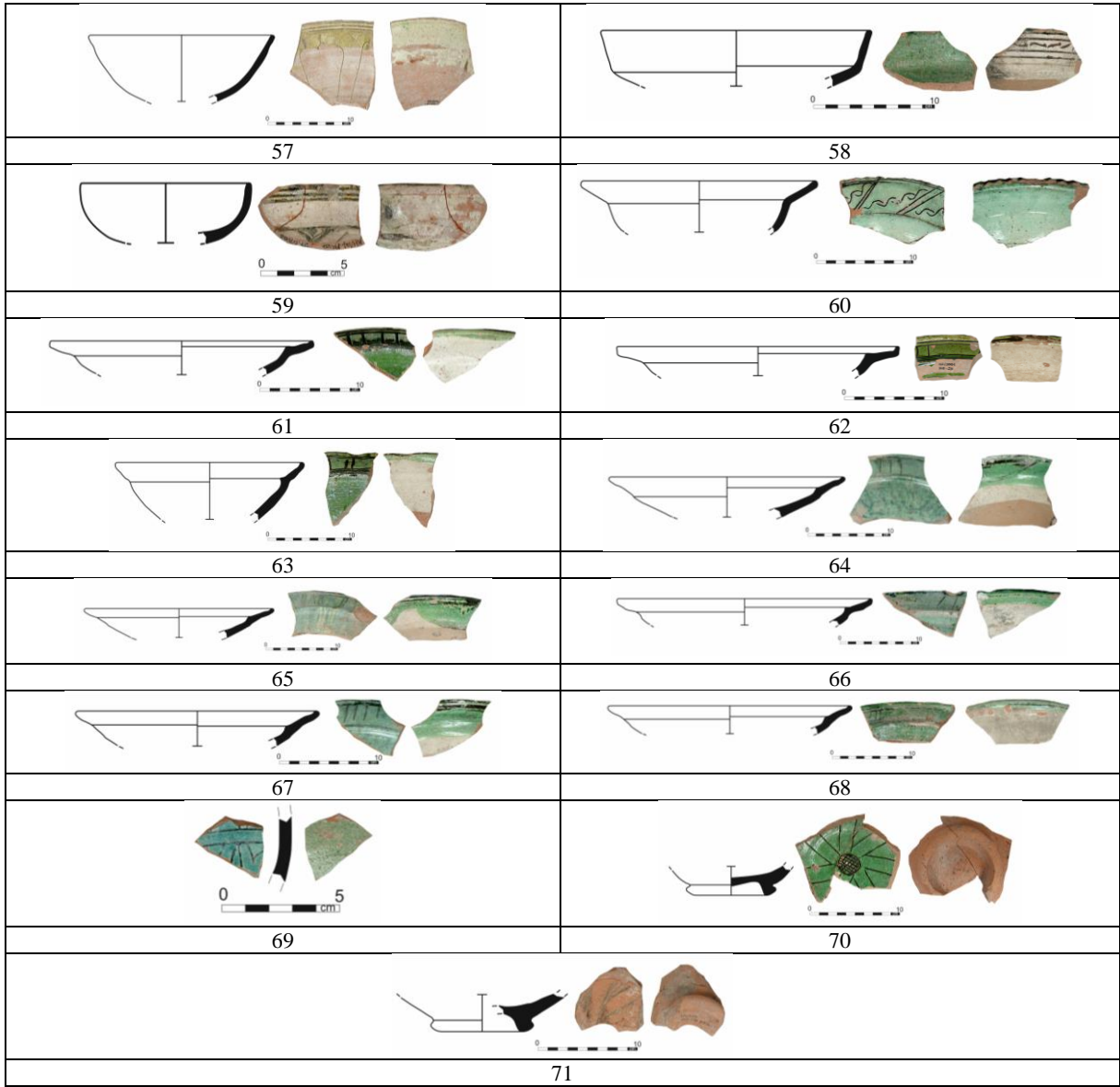
Tablo III : Opak sırlı

Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek/ Dağılım/ Pişme Derecesi	Ölçü
56	2000 - Kaleönü Sondaj	Opak Sırlı	10 R 8/1	-	-/-İyi	A: 18 cm D: 5,6 cm

Tablo IV: Kazıma

Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek/ Dağılım/ Pişme Derecesi	Ölçü
57	2001 -11-22	Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm
58	2013 - L-4	Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm
59	2004 - PP-20	Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 10 cm
60	2005 - ?	Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
61	2001- HH-22	Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
62	2001- HH-22	Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
63	2001 - HH-22	Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm
64	2001- P-21/6	Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
65	2001- P-21/6	Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
66	2001 - P-21/6	Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 32 cm
67	2001- P-21/6	Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
68	2001 Kaleönü Sondaj	Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 30 cm
69	2004 - PP-20	Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-

70	2004 - NN-18/6	Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	D: 8 cm
71	2004 - NN-18/a	Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 8 cm

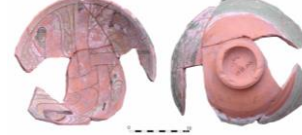
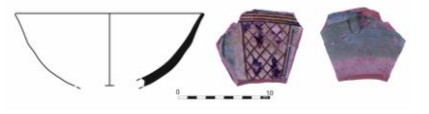

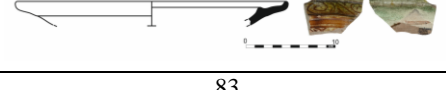
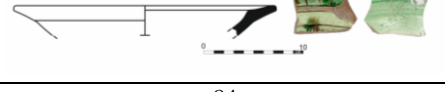

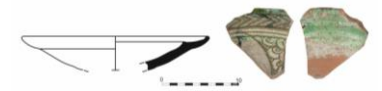

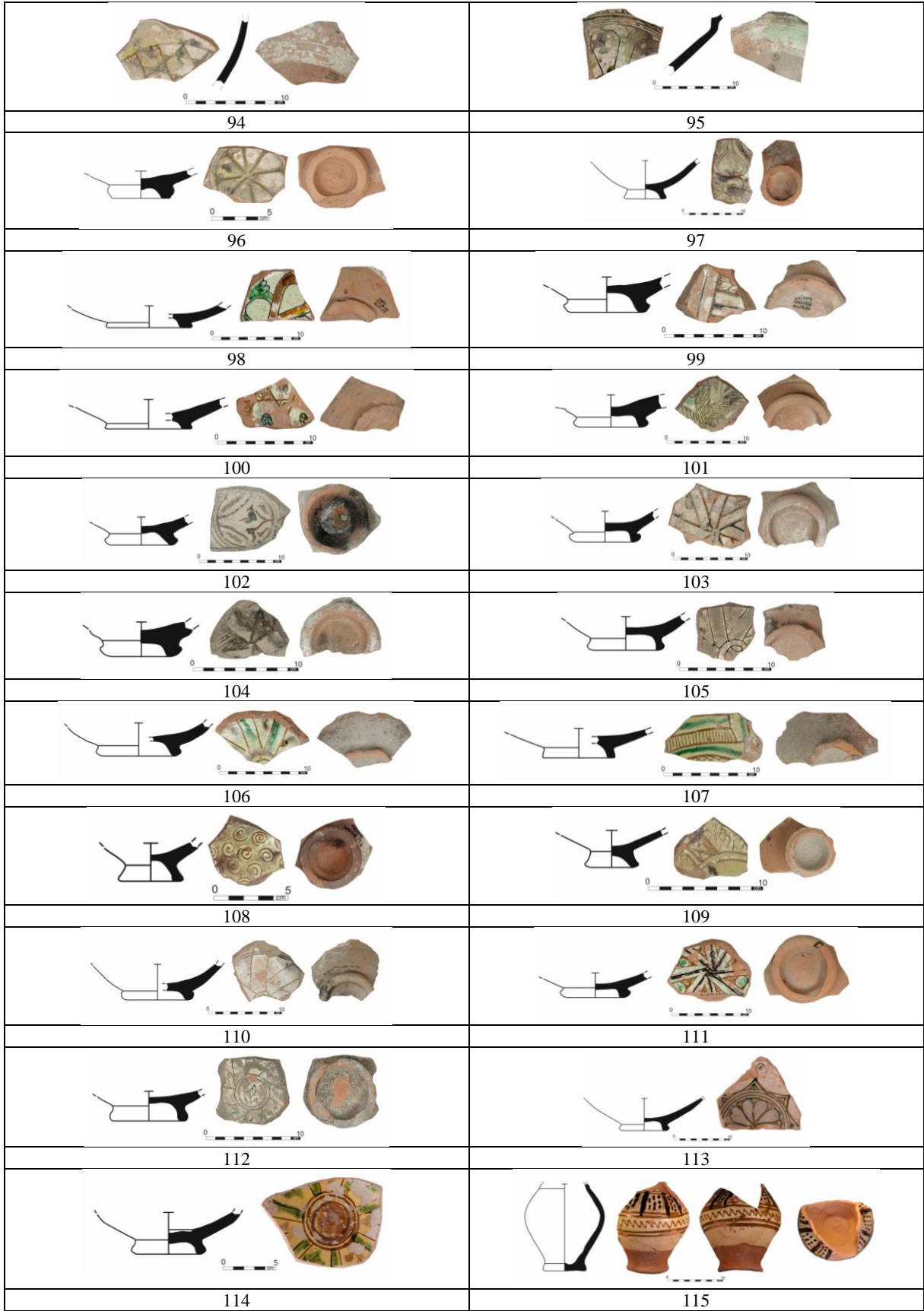
Tablo V: Boyalı Kazıma

Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek/ Dağılım/ Pişme Derecesi	Ölçü
72	2013 - L-4	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 25 cm D: 7,3 cm
73	2013 - L-4	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm D: 7,6 cm
74	2013 - L-4	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 21 cm
75	2001-HH-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 20 cm
76	2001-HH-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
77	2004 - NN-18/6	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm
78	2012 - Z-5	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
79	2012 - Z-6	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm

80	2013 - L-4	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
81	2002 – P-20/6	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 38 cm
82	2002 P-20/6	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
83	2002 P-20/A	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 30 cm
84	2012 Z-7	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
85	2001 HH-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 30 cm
86	2001 HH-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
87	2009 - K-1	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
88	2000 MM-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
89	2001-HH-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 20 cm
90	2001 MM-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
91	2012 Z-6	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
92	2004 NN-18/d	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 34 cm
93	2001 HH-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
94	2001 HH-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	-
95	2001 NN-18/a	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	-
96	2012 Z-5	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 5 cm
97	2004 PP-20	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	D: 6 cm
98	2005 NN-18/M-6	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 9 cm
99	2004 NN-18/a	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 7 cm
100	2005 Radar Alanı	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 8,6 cm
101	2009 -K-2	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7,6 cm
102	2002 - P-20/6	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7,4 cm
103	2012 - Z-5	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7,6 cm
104	2002 - Z-8	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	D: 6 cm
105	2012 - Y-6/a	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7 cm
106	2002-HH-22	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	D: 8 cm
107	2002-P-20/6	Boyalı Kazıma	5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7 cm
108	2005 NN-18/M-4	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	D: 4 cm
109	2009 - K-1	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	D: 4 cm
110	2005 NN-18/M-6	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 8,4 cm
111	2005 NN-18/a	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 8 cm
112	2001	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	D: 7,4 cm
113	2012 - Z-5	Boyalı Kazıma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7,6 cm

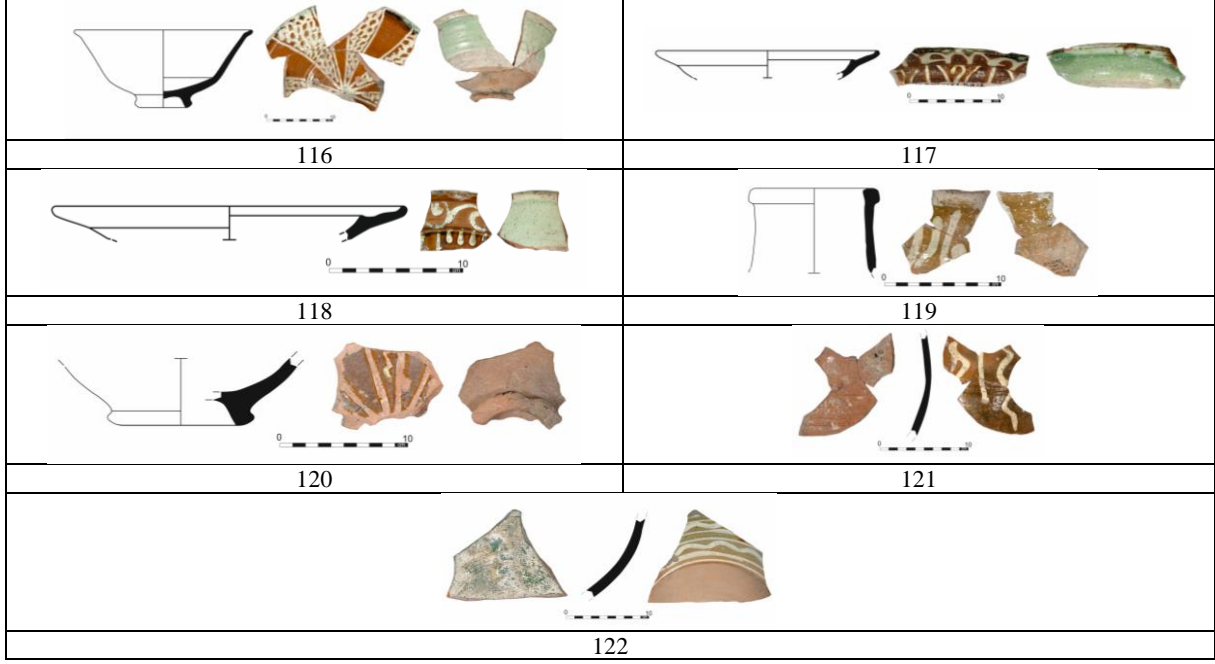
114	2012 - Z-8	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 6,2 cm
115	2013 - L-4	Boyalı Kazıma	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7 cm

	
72	73
	
74	75
	
76	77
	
78	79
	
80	81
	
82	83
	
84	85
	
86	87
	
88	89
	
90	91
	
92	93

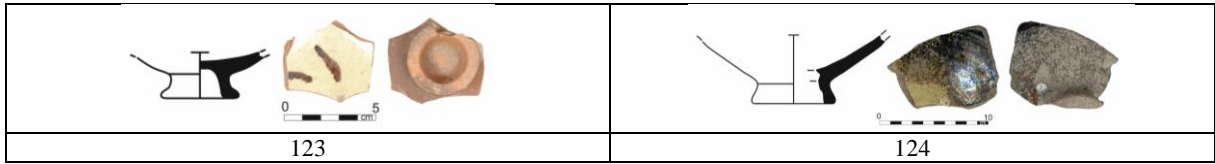

Tablo VI: Astar Boyama

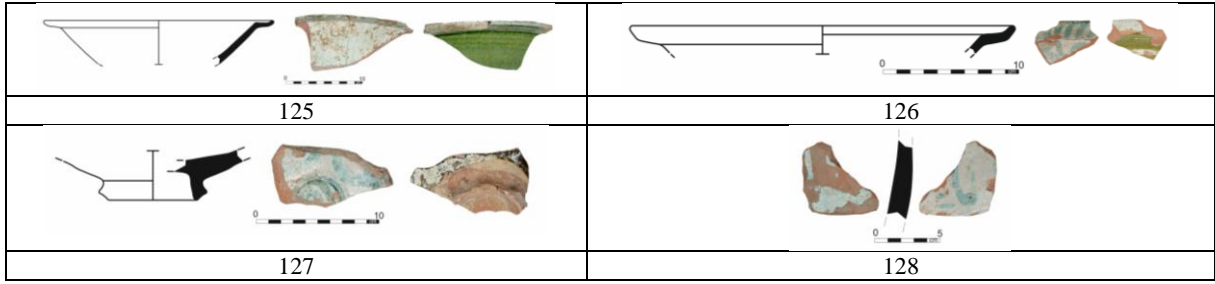
Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek	Ölçü
116	2000 - Sur-Kule Arası	Astar Boyama	2.5 YR 7/6	Mika,Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm D: 7 cm
117	2002 - P-20/6	Astar Boyama	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
118	2001 - HH-22	Astar Boyama	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm
119	2002 - P-20/6	Astar Boyama	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Orta/Düzenli/İyi	A: 10 cm
120	2002 - PP-21	Astar Boyama	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 9 cm
121	2001	Astar Boyama	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Orta/Düzenli/İyi	-
122	2009 - K-1	Astar Boyama	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Orta/Düzenli/İyi	-

Tablo VII: Akıtma - Boyama

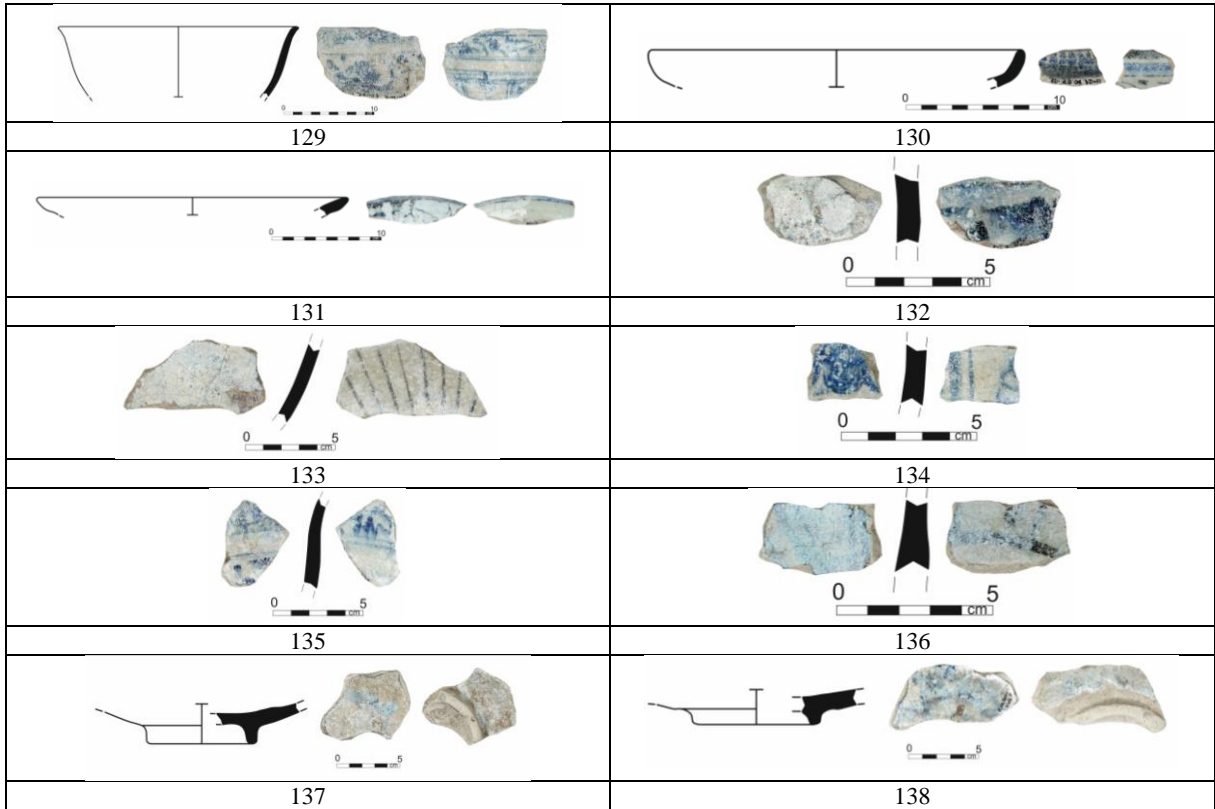
Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek	Ölçü
123	2009 - X-1/C	Akıtma-Boyama	2.5 YR 7/8	Mika,Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 4 cm
124	2005 OO-18/C-3/M-4	Akıtma-Boyama	2.5 YR 4/3	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 7 cm

Tablo VIII: Sıraltı Boyama - Şeffaf Turkuaz

Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek	Ölçü
125	2000 Kaleöntü Sondaj	Şeffaf Sıraltına Turkuaz	10 R 5/8	Mika,Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 30 cm
126	2013 - L-4	Şeffaf Sıraltına Turkuaz	10 R 6/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
127	2012 - Z-2	Şeffaf Sıraltına Turkuaz	2.5 YR 7/6	Mika,Kireç, Kum,Taşçık	Orta/Düzenli/İyi	D: 7 cm
128	2013 - L-4	Şeffaf Sıraltına Turkuaz	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-

Tablo IX: Sıraltı Boyama - Şeffaf Lacivert

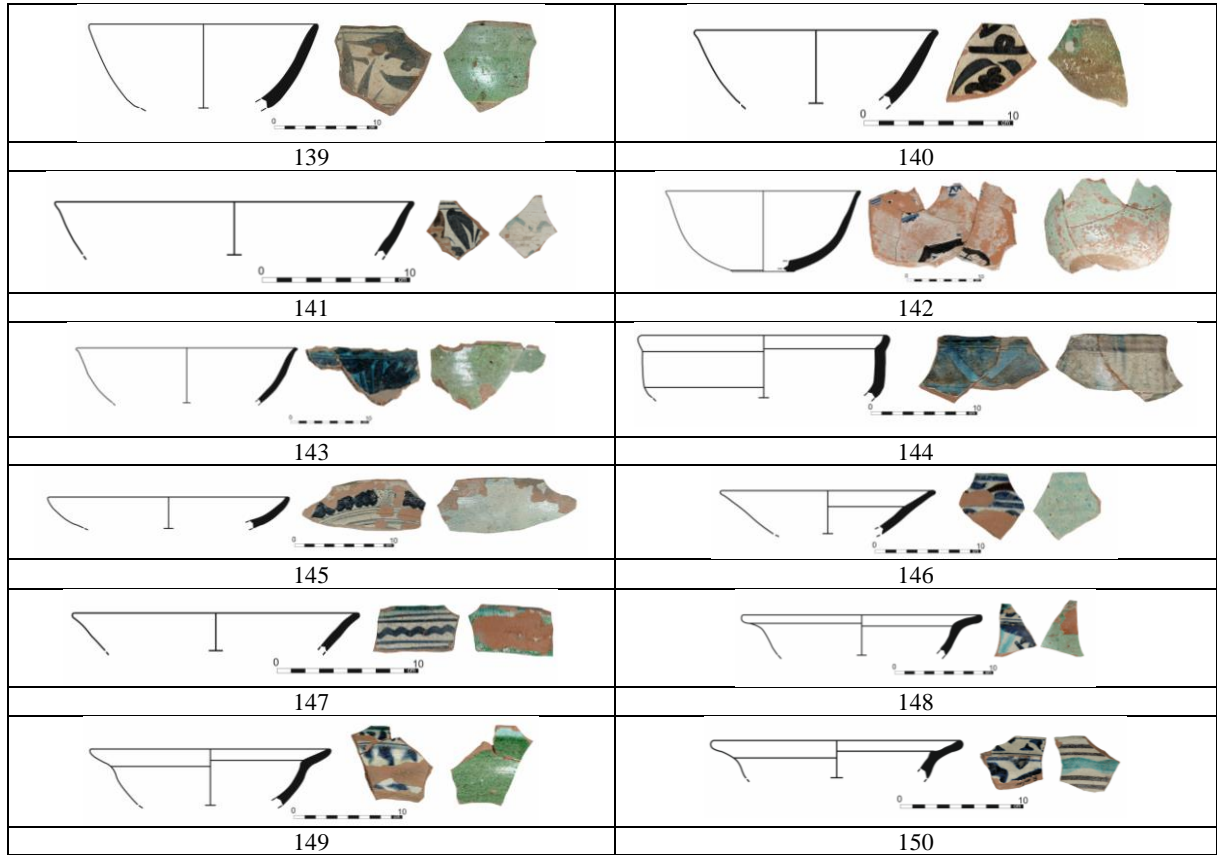
Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek	Ölçü
129	2001- OO-22	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	A: 26 cm
130	2002 - PP-21	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	A: 24 cm
131	2001 - OO-22	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	A: 28 cm
132	2001 - OO-22	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	-
133	2001- OO-22	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	-
134	2001- OO-22	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	-
135	2001- OO-22	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	-
136	2004- NN-18/C	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	-
137	2000 Kule A	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	D: 8 cm
138	2000 Kule A	Şeffaf Sıraltına Lacivert	N	Mika,Kireç, Kum	Çok/Düzenli/İyi	D: 8 cm

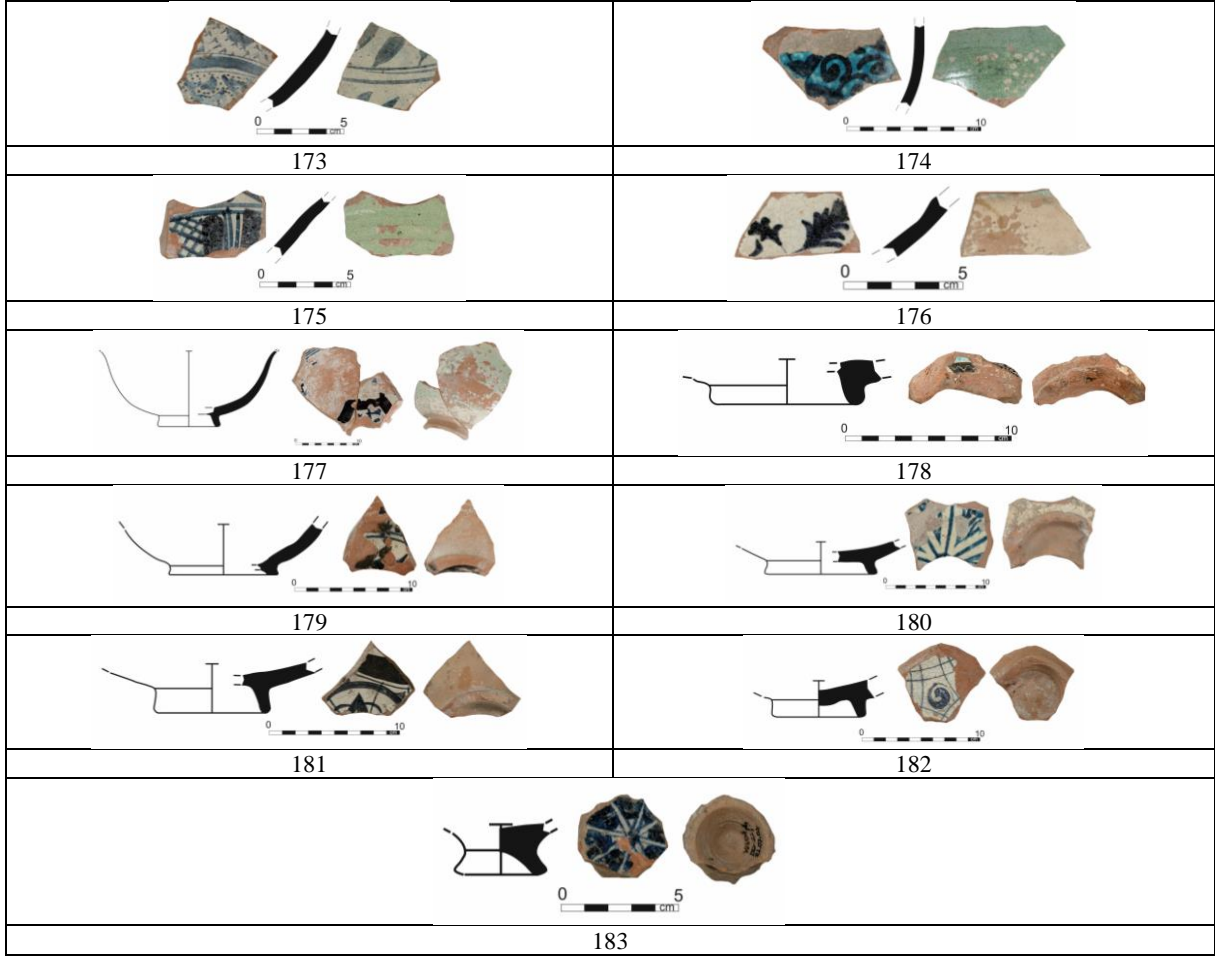
Tablo X: Sıraltı Boyama (Milet İşi)

Kat No	Yıl/Açma	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkı	Gözenek	Ölçü
139	2009 - K-1	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm
140	2009 - X-1/B	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 16 cm
141	2005 - Radar Alanı Yüzey	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
142	2005 - Sarnıcın Güneybatısı	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	A: 26 cm D: 8 cm
143	2005 - OO-18/C-3/M-4	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 28 cm
144	2004	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 23 cm
145	2009 - Yüzey	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
146	2009 - Yüzey	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 20 cm
147	2009- Yüzey	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 20 cm
148	2009 - X-1/B	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
149	2004 - Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 22 cm
150	2004 - Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 20 cm
151	2004 - Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 24 cm
152	2001- PP-21-22	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	A: 10 cm
153	2004 - NN-18	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	A: 8 cm
154	2005 - NN-18, NN-19	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
155	2004 Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
156	2004 Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	-
157	2004 Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	-
158	2004 Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
159	2004 Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
160	2004 Kalenin Doğusu	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
161	2004 - KK-14	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
162	2005 Radar Alanı	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum, Taşçık	Az/Düzenli/İyi	-
163	2002	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
164	2002	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
165	2005 - Radar Yüzey Alanı	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
166	2005 - Radar Yüzey Alanı	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
167	2009 - K-1	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
168	2009 - K-1	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-

169	2009 - Y-1	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
170	2005 - NN-18/M-6	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
171	2011 - X-6	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
172	2001 - II-21	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
173	2005 - NN-18	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
174	2005 - OO-18/C-3-M/4	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
175	2001 Kaleönü Sondaj	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	-
176	2001 Kaleönü Sondaj	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/6	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	-
177	2005 -Sarıncın güneybatısı	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 9 cm
178	2002	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 8 cm
179	2009 - X-1/B	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	D: 9 cm
180	2001 Kaleönü Sondaj	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 10 cm
181	2009 - X-Y-O	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç, Kum	Az/Düzenli/İyi	D: 8 cm
182	2002 - PP-22	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 7/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	D: 7 cm
183	2004 - OO-21/5	Sıraltı Boyama (Milet İşi)	2.5 YR 6/8	Mika, Kireç	Az/Düzenli/İyi	D: 3,2 cm

	
151	152
	
153	154
	
155	156
	
157	158
	
159	160
	
161	162
	
163	164
	
165	166
	
167	168
	
169	170
	
171	172

EXTENDED ABSTRACT

The urban structure of Eskişehir, which is in a very strategic position due to its location, has changed since the Ancient Period and reached today. Information on the physical structure and boundaries of the city in ancient times is extremely limited. In the context of the subject we discussed, it should be underlined that both historical records and architectural remains, Dorylaion had two castles in the Byzantine period, one of them is Şarhöyük and the other is Karacahisar. It is extremely difficult to follow the change in the ancient period structure of the city in the Byzantine period through sources and ruins. In the Byzantine military system, it is known that Dorylaion was the second aplecta that opened to Anatolia after Malagina. Karacahisar Castle, with its sheltered structure, must have played a strategic role in the historical events of the Byzantine period. It is understood that this strategic role of the city, which has been in a very important position on the border of Byzantine and Seljuk since the 11th century, continued until the conquest of the castle by Osman Gazi in 1288. During the Ottoman period, the importance of the castle continued depending on the military and political conditions. The coins found in the archaeological studies carried out in the castle to date have revealed an uninterrupted Ottoman settlement from the reign of Murad I to the reign of Mehmed the Conqueror. Historical records indicate that this settlement started in the Osman Gazi period. The distribution of coins in the castle reveals the existence of an intense relationship with the contemporary principalities, especially the Germiyan and Karamanoğulları Principalities in the Early Ottoman period.

In this context, the ceramic findings found in the Karacahisar Castle excavations and examined in this article also support the inferences from the coins. The ceramics found in Karacahisar Castle mostly belong to the transition period and the 14th -15th century Principalities period and show parallelism with the ceramic samples in Western Anatolia. The multi-leaved flower motif on the reddish (brown), green and mustard yellow painted incised decorated ceramics, which are generally stated in some publications to be Byzantine production or to be produced with Byzantine influence, should have been adapted from Anatolian Seljuk ceramics and handled with a new stylistic understanding. Ceramics show that ceramic production or trade may have taken place in the castle between the 13th and the beginning of the 15th century. However, a ceramic kiln has not yet been identified that will allow definite ideas on this issue. After the conquest of the castle, it would not be wrong to expect an intense trade depending on the population in the vicinity of the castle, which is understood to have a very dense population due to its symbolic importance in terms of its establishment date and its strategic location. It is understood that the ceramics dated between the end of the 13th century and the beginning of the 14th century, which is called the transition period, were shaped by the influence of 13th-century Anatolian ceramic art and Byzantine samples, and from the beginning of the 14th century, they showed parallelism with the production of other Principalities and Iznik. Existing finds also indicate that Iranian, Syrian and Egyptian art had an impact on this development.

The aforementioned determinations and inferences present a consistent picture with other archaeological findings and historical data. Among the coins found in the Karacahisar Castle between 2019 and 2021, the principalities with the most coins, apart from the Ottoman coins, belong to Germiyanoğlu and Karamanoğulları. At the same time, the two principalities mentioned are the Anatolian Turkish principalities, with which it had the most intense relationship with the Ottoman Principality in the 14th century. During the reigns of Murad I and Yıldırım Beyazıt, the Ottoman Principality dominated almost all of the Western Anatolian Principalities, and the ceramic masters who were included in the Ottoman lands together with the economic relations and trade must have been influential in the formation of the common language seen in ceramics.

Pluralism and pursuits in many phenomena such as socio-cultural, social, economic, military, political and institutional structure in the formation processes of newly established civilizations are quite natural, and it is not possible to exclude art from these phenomena. The ceramics that are the subject of this study in particular for Karacahisar Castle also reflect the effects of this formation and change process. As underlined in the previous lines, the ceramics dated to the end of the 13th century and the beginning of the 14th century were shaped by the influence of 13th-century Anatolian ceramic art and Byzantine samples and they showed parallelism with the ceramics produced by other Turkish Principalities and Iznik from the beginning of the 14th century. The influence of Seljuk and local architectural tradition in the formation of 14th-century Ottoman architecture is known. It is understood that the art of ceramics also experienced a process of formation and change in a very parallel line to architecture. Unlike architecture, the portability of ceramics and the fact that it is a commercial element can be interpreted as the main reason why this interaction is more diverse and more common.